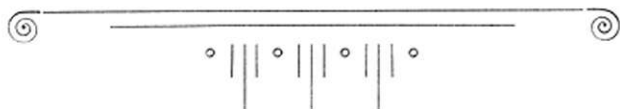

LJUBLJANSKI ZVON

Zima.

○ gozd, prijatelj moj, kadaver silni,
razpal je tvoj zeleni pajčolan.
Glej! deca ti premrle veje krili,
sneženo haljo zgrinja zimski dan.

„Jaz solncu žarke ohladim,
gozdovom sok izpijem,
livade, trate zamorim,
v mrtvaški prt zavijem.“

In petja nič in žuborenja nič.
Življenje je odbeglo med zidove.
Valovi spe. Livadi cvet je strt
in medlo, mrzlo solnce jasno plove.

„Moj mož je grd, studeni mraz,
a moji godci — burja.
Z njim plešem divje plese jaz
visoko do azurja.“

Ne mudi se, pogubonosna starka!
Ha! Ogenj je v očeh, roke koščene.
Raztepeno telo in divji lasi,
mrazove prsi sipljejo studene.

„Snega kristali — diadem
in glad je moja hrana.
Prijatelj moj — noben, to vem,
moj dom, moj dom: nirvana.“

Fran Valenčič.

Otok se smeje.

Spisal Ivan Cankar.

(Konec.)

Oraki so se oglasili na stopnicah, vračal se je mož. Že med durmi se je ozrl na posteljo in se je globoko oddahnil. Žena pa je slišala njegov vzdih in se je prestrašila.

„Zakaj si vzdihnil, Franc?“

„No, kaj je bilo? Ali si poslala po zdravnika?“

„Prišel je, pa otroka še pogledal ni; pravi, da je zdrava!“

„Če je rekel zdravnik, torej je res!“

Ali bila je samo zlagana tolažba, srce ni bilo nič manj nemirno. Sedel je poleg žene, položil ji je roko na ramo in obadva sta opazovala otroka.

Svetli lasje so bili prevezani nad čelom na desni strani s svilenim višnjevim trakom in prav nad očesom je ležala pentlja kakor speč metulj. Obraz je bil svetel in poten, rdečica pa se ni hotela prikazati na licih.

Mati je zašepetala.

„Kaj bi si mogel misliti, Franc, da bi kdaj ne bilo več tega otroka?“

Prijel jo je krčevito za rame in obraz se mu je izpremenil.

„Molči, ženska!“

Nemirna je bila noč, obadva sta se dramila, kakor da bi ju klicalo v spanju s tenkim, prosečim glasom. Otok je spal, tiho je bilo v sobi. Zazoril je naposled dan in vstala sta utrujena.

Mož je odgrnil okno, lepo solnce je zasijalo v sobo.

„Nič ni, žena! Neumen in nepotreben je bil ves strah . . . Pogledj otroka, kako je miren in kako čiste so njegove oči!“

Anka je bila že vstala in se je igrala na tleh. Oblačila je punčko v rdeče krilo; skrben, materinski je bil njen pogled in ustnice so bile napete.

Nenadoma se je ozrla po sobi, njen obraz se je ozlovoljil in vrgla je punčko v stran.

Mati je stopila k njej in je pokleknila na tla. Hotela jo je pobožati po obrazu, Anka pa je potisnila v stran njeno roko.

„Poljubi me, Anka!“ je prosila mati s čudnim, trepetajočim glasom in oči so se ji zasolzile. Anka je umeknila glavo.

„Glej, da je bolan otrok!“ je zaklicala mati in je zajokala. „Saj me ne pozna več, saj ne mara več zame!“

Možu je bilo neprijetno in grizel si je ustnice.

„Ne bodi tako nespametna! Nikoli ni bil otrok drugačen! Kadar se mu je zazdelo, ni maral za nikogar — vsi otroci so taki! . . . Najboljše je, ženka, da se ne ukvarjaš toliko ž njim; ena sama noč, pa si že vsa upadla v obraz!“

Dopoldne je ostal mož doma, po obedu se je poslovil in se ni vrnil do večera. Neizmerno dolg je bil dan; mati je bila zagrnjena okno, ker je bilo solnce preveč glasno in preveč veselo. Igrala se je z Anko, Anka pa je bila resna in tiha, ni marala razgovorov in tudi smejati se ji ni hotelo. Zavzdihnila je včasi kakor odrasel človek, ki se je domislil minole žalosti.

Popoldne se je nebo pooblačilo, padale so debele kaplje in shladil se je soparni vzduh. Na okna je potrkaval dež; včasi se je zazdelo materi, da trka nekdo na duri, neprijazen tujec, in vztrepetala je.

O mraku je prišla teta Fani.

„No, kako je s tvojim bolnikom?“ se je zasmejala veselo.

„Nič ne vem; pravijo, da je zdrava . . . Ampak glava mi je tako težka in tako čudno mi je pri srcu . . . ne, otrok ne more biti zdrav! Jaz verjamem svojemu srcu in se bojim . . .“

„Nehaj, Ana, zbolela boš sama!“

„Neka slutnja mi ne da miru, nekaj spomin . . . Mučim se, da bi razločila, da bi se spomnila . . . Tak duh je v sobi, kakor sem ga poznala . . . ali ne morem se domisliti, kje je bilo in kdaj . . .“

„To je le tvoj strah! Prikazujejo se ti reči, ki jih nikoli ni bilo . . .“

Mati je stresla z glavo.

„Ni treba tolažbe! Jaz verjamem svoji slutnji; moje srce je zelo natanko in vidi prej nego oči . . . Tako tih še ni bil moj otrok; to je utrujenost, ne resnoba; tudi oči njegove niso več tako čiste in svetle kakor prej in tri dni je že, ko mu ni predolgo do kosila in večerje in ne poprosi nikoli . . . Strah me je!“

Nenadoma je vzkriknila in je skočila k Anki. Objela jo je tesno in je pritisnila obraz k njenim ustom, tako da je Anka zaječala. Nato

jo je položila na posteljo; tresla se je po vsem telesu, v licu ni bilo več kaplje krvi in njen glas je bil hripav.

„Po zdravnika!“

Teta Fani je hitela in se je vrnila z zdravnikom, ki je bil ves poten in zasopljen.

„Proklete stopnice . . . Kaj pa je tako hudega?“

Pogledal je materi v obraz in vesela beseda mu je zastala na jeziku. Stala je pred njim suha, sključena ženska s prebledelimi ustnicami in velikimi, od strahu srepo strmečimi očmi.

„Otrok ima davico!“

Zdravnik je stopil k postelji, pogledal je otroku v grlo, in ko se je vzdignil, je bila rdečica na njegovem zalitem obrazu še temnejša. Drobne, dobrodušne oči so mežikale urno, kakor da bi se jim zelo bleščalo.

„No, ni še vse izgubljeno . . . malo pozno je že . . . Takoj se vrnem!“

Odhitel je glasno sopeč in rejeno telo se je zibalo neokretno.

„Kje je mož?“ je vprašala teta Fani plašno.

„Ne vrne se nocoj do polnoči!“

„Ostanem pri tebi to noč, če ti je prav!“

„Ni potreba . . .“

„Saj je rekel zdravnik, da še ni vse izgubljeno! Še polovico otrok ne umrje za to boleznijo, komaj vsak tretji . . .“

Zdravnik se je vrnil in soba se je izpremenila v bolnico. Zadišalo je rezko po zdravilih, steklenice in čaše so stale na mizi.

„Potrpite do prihodnje noči!“ je tolažil zdravnik. „Ni treba tolikega strahu . . . lahko bo še vse dobro . . . Ampak otrok je včeraj tako mirno spal!“

Mati ga je komaj poslušala; sedela je ob postelji, Ankinе male, debele ročice v svojih. Anka je bila vsa mirna, samo njene velike oči so vpraševale začudeno; globoko na desno oko je visel svileni metulj.

Predno se je zdravnik poslovil, je še postal na pragu.

„Ni treba, da bi jokali pri otroku! Glejte, da bo vesel, boljše bo zanj!“

Mati si je obrisala oči in se je nasmehnila. Prinesla je Anki punčko, pisanih knjig, vse nove in polomljene igrače, kolikor jih je bilo raztresenih po kotih.

„Igraj se, Anka!“

Toda Anki ni bilo do igrač. Naslonila se je na vzglavje; odprla je knjigo, komaj se je ozrla na podobo in je potisnila knjigo stran; vzela je v roke belega jagnjiča, ki je zacvilil, če ga je stisnila za trebuh; tudi jagnjiču se ni nasmejela in punčke še pogledala ni.

„Kaj bi rada, Anka?“

Anka je stresla z glavo; ničesar si ni želela in tudi govoriti se ji ni hotelo. Resen je bil njen obraz, nasmeha ni bilo na ustnice.

„Ali bi zapeli, Anka?“

Anka je pokimala malomarno z glavo, kakor da bi se hotela odkrižati nadležnega berača.

Mati je zapela.

„Svetega Miklavža cerkvice,
gori je namalana merkvice;
ona mene gleda, jaz pa njo,
jeza me popade — smuk za njo!“

In Anka se je nasmehnila, narahlo je vztrepetalo na ustnicah in oči so pogledale prijazneje. Mati bi bila vzkliknila od radosti, zakaj zdelo se ji je, da je vsa rešitev v tistem smehu, v tistem prijaznem pogledu.

„Zapoj še ti, teta Fani! Glej, otrok se je nasmejal!“

Zapela je tudi teta Fani, Anka je počasi okrenila glavo, ozrla se je nanjo in se je smehljala.

Tako je zavladovalo v sobi glasno veselje. Znočilo se je že, okna so bila zagrnjena in svetiljka je gorela na mizi. Včasih je postal kdo pod oknom in je poslušal; toda petje ni bilo ubrano; glasovi so bili ubiti, groza je bila v tej glasni radosti — kakor da bi pele lobanje . . .

Anka je legla, toda oči ni zatisnila, gledala je v strop z mirnim, lenim pogledom. Vzdignila je včasih glavo in je zakašljala sunkoma, umazana vlaga se je prikazala na ustnicah.

„Kaj ne bi zaspančkala, Anka?“

Anka je zatisnila oči in jih je odprla takoj.

„Zasmej se, Anka!“

Toda Anka je bila trudna, nič več niso vztrepetale ustnice, komaj da so se še ozrle oči . . .

Teti se je dremalo, slonela je na mehkem stolu in je opirala glavo ob dlan.

„Morda bi zaspala, če stopiš od postelje!“

Za trenotek je zatisnila Anka oči, mati je vstala in je stopila po prstih k mizi.

„Kdo bi si bil mislil, da bo tako hudo!“ je zavzdihnila teta Fani.

„Jaz sem slutila . . . Ko sem bila učiteljica, je obolelo na vasi deset otrok, štirje so umrli. Od takrat poznam ta duh, pa se nisem mogla domisliti . . .“

Anka je odprla oči.

„Mama!“

Mati je pohitela k postelji.

„Kaj bi rada, Anka?“

„Zapoj!“ je ukazala Anka in mati je zapela. Toda sredi pesmi je zastokala Anka in roke so iskale odeje.

„Odeni me!“

Tudi teta se je vrnila k postelji.

„Mraz je otroku, pa ima čelo vse razpaljeno!“

Zunaj so zahreščale duri, vračal se je mož.

„Veselo pesem sem slišal pod oknom! Kaj je vse dobro?“

Ozrl se je na ženo in obraz mu je upadel; z nerodnimi koraki se je opotekel do postelje.

„Ne jokaj!“ mu je prigovarjala žena s hlastnim, šepetajočim glasom. „Ne jokaj; ni treba, da bi videl otrok tvoje solze; otrok mora biti vesel! . . .“

Anka je zaspala; sopla je težko, ustnice so bile odprte in mokre, majhna oteklina se je prikazala na vratu. Ko je zazorilo sivo, deževno jutro, se je naslonila na vzglavje tudi mati . . .

Zjutraj je prišel zdravnik. Ko je odhajal, mu je gledala mati z motnim pogledom v obraz in si ni upala vprašati.

„Če preстане nocojšnjo noč, pa bo vse dobro . . .“

V njegovem pogledu ni bilo nič dobrodušnosti več in njegove ustnice so bile zlovoljno napete.

„Torej nič upanja ni?“

„Počakajte do jutri!“

Pokimal je z glavo v pozdrav in je šel . . .

„Franc, zagodi na gosli, da bo otrok vesel, da se bo smejal!“

Mož je zagodel veselo pesem in Anki so se razširile ustnice v prijazen smehljaj . . . Nagibal se je že dan, bližala se je strašna noč.

„Ne prenehaj, Franc . . . glej, nič več se ne smeje, ko si položil gosli na mizo!“

Oglasila se je poskočnica, ljudje so postajali pod oknom in so poslušali. Toda v zvokih je bilo nekaj temnega, mrzlega — kakor da bi godel okostnik.

Anka se je smejala.

In materi se je zdelo, da je vse življenje v tistem smehu. Komaj so bile ustnice resne, je stopila k postelji smrt in mati je strahoma iztegnila roko, da bi ji branila.

„Ne prenehaj!“

Anka pa se je navadila godbe in se ni več smehljala tako veselo.

„Daj, teta Fani, zapleši, da se bo otrok smejal!“

Teta Fani je privzdignila z obema rokama krilo do gležnjev in je zaplesala po sobi. Anka je vzdignila glavo, gledala je s svetlejšimi očmi in se je smejala. Toda kmalu se je naveličala plesa, položila je glavo na vzglavje in se je obrnila v steno. Sopla je sunkoma in hropeče.

„Ne prenehajte! Ne prenehajte!“ je prosila mati z ihtečim, skoro kričečim glasom.

Mož se je ozrl nanjo in na otroka s pogledom polnim groze in je stopil k postelji.

„Poglej otroka!“

„O, brez usmiljenja ste, ljudje!“ je vzkliknila mati; vstala je sama, vzela je v roke gosli in je zaplesala, da je frfotalo krilo po sobi.

„Otrok je mrtev!“ je kriknil mož . . .

Ona je zagodla veselo poskočnico in je zaplesala jadrno po sobi, zato da bi se otrok smejal.

In male mrzle ustnice so se smejale . . .

Smrt.

Prečuden duh mi plove tod . . .
 ta kraj — mrtvaški duh poji —
 Ti smrt —? Pokaj se skrivaš v kot,
 kaj skrivaj se obraz reži . . .?

Oj, nisem ne plašljivec jaz,
 le stopi bliže mi s kosó . . .
 in če potekel moj je čas —
 pokosi trudno to glavó . . .

Ivan N. Resman.

Bitje in žitje Bleiweisovih „Novic“.

(1843—1902)

Spisal prof. dr. Jos. Tomišek.

(Konec.)

IX.

ako so po zunanjem vtisku ostale še vedno ljube stare „Bleiweisove“ Novice; le lepši papir so dobile — malo pozno — z l. 1886. — Zanimiv pa je l. 1887. v „Vabilu na naročbo“ pristavek: „Udje c. kr. kmetijske družbe dobivajo „Novice“ na leto za en goldinar ceneje, ako ne prejema „Kmetovalca“. Ta vest pomeni pač zadnjo krizo za „Novice“: na njih samolastnem poprišču, v njih pravi domeni jim je vstal že leta 1884. konkurent — drugače ga ne moremo imenovati — ki ga je rodila in redila ista c. kr. kmet. družba. V politiki je njih glas že sem od sedemdesetih let postajal bolj in bolj brezpomemben, v slovstvu so odločevali že brez prigovora drugi listi in zdaj je vstal še „Kmetovalec“; za dva strokovna lista z istega polja pa pri nas brez ujedanja ni prostora! Tako se nam zdi čisto naravno, da so se „Novice“ poskusile v starem okviru še enkrat prenoviti. Značilno je, da se postavi zdaj v ospredje — politika.

Novodobniki so vsi politiki; zato zahtevajo tudi štiva, ki jim zadošča v tem oziru. „Novice“ so pač upale, s politiko si ohraniti naročnike, ki so bili na begu, in nazaj privabiti ubegle. Mi, ki smo motrili ves razvoj „Novic“, seveda nevarno majemo z glavo: bilo je to zadnje, obupno sredstvo . . . Oznanila se je ta izprememba 15. decembra 1891. v lepem „Vabilu na naročbo „Novic““ za leto 1892. Iz njega (stran 418.) posnemamo nekatere znamenite stavke: „Najstarejši slovenski list „Novice“ stopijo z letom 1892. v petdeseti svoj tečaj. S ponosom gledajo „Novice“ na svojo preteklost, ki je bila vsikdar posvečena napredku slovenskega národa. Z izdajo „Novic“ se je pričela preroditev národa našega in v njih je iskati izvor vsakemu napredku med nami. V vsih strokah so „Novice“ orale ledino, iz katere sedaj rasto in rodevajo národna podjetja na čast slovenskemu národu ter ponosni Avstriji. Dolga je doba polstoletja v sedanjih hitro bežečih časih, v katerih se je mnogo spremenilo; čudovito je napredoval naš na-

darjeni národ v tem času, zato je nujna potreba, da se „Novice“ preustroje primerno predruháčenim razmeram. Podlaga „Novicam“ je danes drugačna; kajti minuli so časi, ko so bile one še edin slovenski list in nastala je cela vrsta politiških in strokovnih listov, ki na širši podlagi nadaljujejo od „Novic“ zasnovano delo. — Priznamo, da vsled tega „Novice“ v zadnjem času niso več zadostile . . . Z novim letom stopijo „Novice“ po obliki in po vsebini predruháčene v svet, z namenom motriti politiška vprašanja, čitatelje obveščati o politiških dogodjajih — torej to je prvo! — „pospeševati obrt in kupčijo“ — to je zdaj, ko izhaja „Kmetovalec“, na drugem mestu — „širiti napredno kmetijstvo, podajati poučno in zabavno berilo ter prinašati novice iz domačih in ptujih pokrajin. — V političnem predelu razpravljale bodo „Novice“ domače zadeve, delale bodo za spravo v vsih prepirnih domačih vprašanjih ter se bodo vsikdar potegovala za verski čut národa našega . . . ščitile bodo Novice naše svete pravice z vso odločnostjo in brez bojazni ter se bodo postavile na obrambo proti vsem nam nevarnim pojavom“.

To je bil zadnji poskus. „Novice“ so imele odslej sledeče odstavke: 1.) Politični oddelek. 2.) Obrtnija. 3.) Kmetijstvo. 4.) Poučni in zabavni del. 5.) Novice.

X.

Na tihem in ne da bi ga kdo pogrešal, je izginilo iz „Novic“ že prej **jezikoslovje** z vsem, kar se da spraviti pódnje. Za prve čase je bilo jezikoslovje potrebno, ker se je jezik šele ustanavljal; leta 1848. se je n. pr. čez več števil predlo preudarjanje, kako se naj slovenski imenuje „konstitucija“! Zato pa gre „Novicam“ za konsolidovanje našega jezika in naše pisave velika zasluga. Zdrava in v jezikoslovnih stvareh potrebna konservativnost, ki pa nikakor ni topo in trmasto hotela puščati vsega pri starem, je vedno vodila urednika, v tem pogledu liberalnega v najlepšem pomenu besede.

Kako razumno ter obenem praktično in pripustljivo je n. pr. postopal pri uvajanju novega pravopisa, gajice! Držal se je načela, ki ga je že leta 1844. (str. 67.) objavil, določneje pa izrazil leta 1845. (str. 23.) kot prilog k dopisu, ki ga je pisal neki kmet v gajici: „Mi nobeniga k pisanju v novim pravopisu ne silimo in dajemo vsak spisek v „Novice“ tako, kakor ga prejmemo. Tega se bomo deržali. Če jih imamo tedaj v „Novicah“ več spiskov v

novim pravopisu . . . to od tod pride, ker jih je veliko več pisateljev, ki po novim pišejo . . . , kar nas prav zelo veseli“. Na prej navedenem mestu tudi trdi po pravici, da se mora v takih slučajih postopati počasi in se ozirati na bralce, ki novemu pravopisu niso privajeni. — Prvih pet števil leta 1843. je natisnjenih le v bohoričici,¹⁾ v 6. števil. (v sredo, 9. vel. serpana) je poslal „iz dolniga Štajerskiga Ljubim Krajncam, našim bratom pozdravljenje od Radgone na malim Štajeru“ naš znanec „Tone Krempf“ prvi dopis (in spis) v gajici in uredništvo ga je dalo natisniti v gajici. V „predgovorčiku“ k temu dopisu navaja urednik razlike med pisavama in pristavlja: „Naši rodni bratje na Štajerskim in Koroškim že večji del s temi čerkami pišejo in tudi pri nas že nič noviga niso. Davno so tudi že drugi slovenski narodi in učeni možje željeli, da bi se mi Krajnci z njimi v pisanji zedinili. Serčno jim tadaj roke podajmo in podperajmo edin družiga v dobrih in koristnih rečeh z ljubeznijo, z miram in z edinostjo“. Kljub temu izpodbudnemu pozivu so bili sestavki v gajici v prvem letniku silo redki; prihodnji je bila pesem v 12. števil., nadalje „Zlate pravila“ v 19. števil., potem pesem v 23. števil., anekdotica v zadnji (26.) številki — in pri kraju smo, če nisem česa prezrl. — Drugače je v II. letniku (1844.); tam se polagoma tudi članki natiskujejo v gajici in uredništvo se je naposled poslužuje. Na platnicah obeh letnikov vidimo gajico, posamezne številke pa se drže v naslovu bohoričice. — Leta 1845. je povsod zmagovito prodirala gajica in nastopno leto je zmagala. — Potem se je pričela borba za izraze, za slovnico, za slovanske bogove i. dr.

XI.

V onem času pa, ko so se „Novice“ borile za obstanek, so bili že davno izginili sledovi filologizovanja. Bilo je drugega posla preveč, a jezik že toliko prožen in pisava tako udomačena, da se je brez težave dalo pisati o vsakem predmetu — nežno, robato, ironično ali kakorkoli. Zdaj se je izpolnila želja, ki jo je izrazil Bleiweis že leta 1844. na strani 67., pišoč: „Zadnji čas je pač in nudna potreba, da bi mi že mislili, kaj nam je pisati, in ne še le dogovarjali ali celo prepirali se, kako bi pisali“. Ali na usoden način se je ugodilo tej „nudni potrebi“: „Novicam“ ni bilo treba več premišljevat, kako — v jezikovnem oziru — naj pišejo, ali s srečnim uspehom niso mogle dognati kljub premišljevanju in kljub

¹⁾ Jaz navajam v tem spisu vse citate v gajici!

reformi izza l. 1892., kaj naj pišejo, da bi zadovoljile in privabile občinstvo.

Kaj je bilo posledica? Do politične vplivnosti se „Novice“ že kot tednik poleg dnevnikov niso mogle povzdigniti, gospodarsko stroko je zastopal tudi „Kmetovalec“ in še drugi listi, z „narodno“ vedo se „Novice“ niso več bavile (ta celo ne privablja občinstva!), za zabavno štivo je bilo premalo prostora in sploh je zanje skrbelo dovolj drugih listov in publikacij: zato ni čudno, da so „Novice“, končavši 60. letnik (1902.), prenehale . . . Razen maloštevilnih naročnikov, ki so listu ostali zvesti skoraj le iz pietete, že slovensko občinstvo sploh ni več vedelo, da stare „Novice“ še izhajajo! Marsikdo se je začudil, ko se je javilo: „Novic ne bo več“, češ: „Ali so še izhajale?!“ Vendar se je nehote zavedal, da je doživel zgodovinski trenotek v razvoju slovenskega naroda, ko je čital v sploh zadnji številki „Novic“ (z dne 26. decembra 1902) sledeče obvestilo: „Novice“ zaključujejo z današnjo številko svoj 60. tečaj in s tem tudi svoj zadnji tečaj. Pričujoča številka „Novic“ je zadnja, z njo ponehajo „Novice“ izhajati. Politično življenje na Slovenskem so sicer „Novice“ obudile in dolga leta vodile, a naposled se je . . . razvilo tako, da „Novic“ ni več treba. Heine pravi o Indijancih: „Kadar mali dorastejo, ubijejo starce.“ V gotovem zmislu velja to povsodi. Kadar mali dorastejo, se morajo starci umakniti. In tako se umaknejo letos tudi „Novice“. Pri tem pa imajo zavest, da jim je v zgodovini slovenskega naroda zagotovljeno častno mesto . . . Resno pritrjujemo zadnjemu stavku in se hvaležno spominjamo vseh onih vztrajnih mož, ki so zbrali snov za to lepo vrsto obsežnih zvezkov, mož, katerih zasluga ni manjša, če po njih malo popraska kak mlad „korenjak“ — da rabim slovenski izraz namesto oblastne tujke. — Kdor ima priliko, naj posega po onih 60 zvezkih; ogromno snovi je v njih nakopičene in posebno starejši zvezki mikajo v zanimive študije.

„Novice“ so se bile preživele! Žal nam je subjektivno zanje, ali objektivno se veselimo, da niso več zadostovale. V tem leži znamenje za naš napredek: preživela se je naša otroška doba, prekoračili smo naivno dobo patrijarhalstva in zdaj stojimo v mladeniški — ali možki? — dobi! Zato pa: živimo za sedanost in bodočnost, al' kadar gloda v nas črn črv, vglobimo se s smehljajem v otroško preteklost!

Na sveti večer.

Nocoj je sveti večer, praznik čiste, duševne ljubezni. Nocoj to noč dobri ljudje daleč od tukaj nekje ne spe, ampak se zbirajo po cerkvah pred oltarjem večne ljubezni, ali pa bde doma v slabo razsvetljenih sobah in se pogovarjajo in mislijo o pretekli sreči in o sedanjem in prihodnjem upanju vanjo. In po vsej cerkvi in po vsej sobi diši po kadilu . . .

A tu v tujini ne obhaja nihče danes svetega večera in vse na okrog spi; le jaz edini čujem v svoji sobi pri slabo goreči luči in mislim o daljnih, meni dragih osebah . . .

Mati, draga mati! Sveti večer je, a ti spiš? Ali ne slišiš zvonjenja na Selih? . . . A ne samo na Selih, zvonijo tudi v Nevljah; in zdaj so zapeli zvonovi na Šutni in tudi tam gori pri tebi na Žalah! Ah, tako lepo, tako veličastno, tako ubrano pojo zvonovi in naznanjajo „mir ljudem na zemlji!“ A ti jih ne slišiš, ti spiš z neprebudnim snom globoko v zemlji v svoji leseni hišici brez vrat in brez oken in šestkrat so že zacvetle in zvenile cvetlice in sedmič je že razgrnila zima svoj mehki, beli plašč nad teboj. No, spi mirno, spavaj sladko, ljuba mati! . . .

A kaj delate vi, dragi domači? Vidim vas v duhu zbrane okrog mize kakor nekđaj, ko smo bili še vsi skupaj; no, zdaj ne govorite mnogo ko takrat, ampak vsak zase misli iste misli in vsaj za trenotek se spominja vsak tudi onega, ki ga ni med vami, tudi mene! . . . A tam v kotu pod stropom plapolala lučka pred starimi jaslicami, in ko za trenotek nekoliko bolj zagori, zaleskeče v nje svitu marsikatera solza na vaših licih . . . In jaz sem prepričan, bratec, da si potem, ko si odpel: „Slava Bogu na višavah,“ prosil tudi zame sreče v daljavi. Hvala vam vsem! . . .

Grajščina na brdu, ona skriva v svojih prostorih mnogo meni dragih lic. Sam ne vem kako in kaj, no vedno me je vlekla nekaka neznana sila tjakaj k tej stari, mogočni stavbi za kostanjevim drevoredom na griču pod gozdom in s cerkvijo v ozadju še od takrat, ko sem bil prvokrat kot desetleten deček z očetom v onem kraju. Da, v kočiji pred župniščem sem sedel tisto jutro in čakal očeta, ko se je pokazal izza klanca na cesti visok, postaven gospod z lepo, dolgo, temno brado in s puško na rami, a za njim sta priskakala dva mlada, sedem — osemletna fantička in vsi trije so zavili mimo

košate stoletne lipe v grajščino. In meni se je zdelo tedaj, kakor da jih ljubim vse že od rojstva, da se je moja duša pridružila njihovim pri prvem vztrepetu srca, in gledal sem dolgo, dolgo v okna, da bi še enkrat vsaj za trenotek videl enega izmed njih, no zaman. In otožen sem se odpeljal z očetom domov! . . . Srečni so bili pozneje oni trenotki, katere sem preživel ž njimi ali vsaj blizu njih, srečni neskončno in ne pozabim jih nikdar! In potem sem spoznal še druge iz njih kroga, a tedaj že ni bilo več blagega gospoda med njimi; šel je od njih v mirtov in cipresni gaj carice smrti! . . .

In ona! Bila je sveža in lepa ko jasno pomladansko jutro v svojem svetlem oblačilu, s svojim nežnim, rožnim licem in s svojimi krasnimi, vijoličnomodrimi očmi, ko sem jo videl prvič na slavnosti v čast umrlemu pesniku. Kako sem bil srečen, da sem mogel njej, sestrici svojih milih prijateljev, narediti vsaj majhno uslugo s tem, da sem ji napravil prostora sredi tesne množice! . . . A potem poslednjo pomlad v aprilu sem zagledal v drevoredu tudi ostale sestrice, ki so šetale s svojo mamico še tako brezskrbne ko majnikov vetrček. Že od daleč sem vedel, da so si vse štiri sestrice: vse so bile enako oblečene, samo vsaka par prstov višja od mlajše, in pod rdečimi slamnički so bile videti ko cvetje makovo, moje najdražje cvetlice . . .

Grajščina na brdu skriva v svojem zidovju mnogo meni dragih lic, in kolikorkrat sem šel ali se peljal v stolico, vselej sem se oziral v ono stran, kjer se je za hip pokazala ona iz doline, in v duhu sem gledal pred seboj vse njene ljubljene domačine. A kdaj jo bom gledal zopet! Mogoče nikdar več, mogoče prepozno, ko ne bo v njej ničesar drugega od njenih prebivalcev kakor le nežni, mehki spomini, komaj vidni obrisi preteklega življenja. Kdo ve, kdo ve? . . . —

A kje si ti, moj pobratim, nocoj to noč? Ali si doma pri svoji materi in obhajaš ž njo skupaj rojstvo velike ljubezni? Ali te je mogoče povabil kak slovenski mecen k božičnemu drevesu, ali sediš s svojimi prijatelji kje v zakotni gostilnici in prazniš bokale? Morebiti si pa na svojem stanovanju v slabo zakurjeni sobici in se tiščiš peči, ali pa hodiš po sobi in misliš na svojega prijatelja v daljni deželi. In kakor meni vstajajo tudi tebi slike davnih srečnih, veselih, a mnogokrat tudi grenkih ur v duši, slike onih dni, ko sva bila še skupaj, ko sva živela drug za drugega in se delila v vsem, kar sva imela dobrega ali tudi slabega. Ali si bova še kdaj stisnila

roko v pozdrav ali nič več? . . . Bili smo zadnje leto trije skupaj v mali sobici onega velikana na Poljanskem nasipu, no, zdaj enega že ni več med živimi; šel je tja, od koder ni vrnitve. A kdo pride zdaj prvi na vrsto? Mogoče jaz, mogoče ti, mogoče umrjeva kmalu drug za drugim in drug za drugega ne bova vedela, kje in kdaj sta zleteli najini duši v — neznanu . . . —

A kaj ti hočeš od mene nocoj, večna potnica? Kaj se mi zaničljivo smehljaš in mi groziš s svojo koso? Ne bojim se te! Ne moreš me umoriti, ker ni je v meni niti pičice telesnega sovraštva in moja ljubezen je čista ko lilija v rosi. A duša, a ljubezen je večna! In danes je praznik večne, duševne ljubezni! . . .

In dela je koso na ramo in smeje se je odšla starica mlada. —

V Odesi.

Petruška.

Sredi pomladnje noči.

Moje so pesmi te k meni prinesle
sredi tihe pomladnje noči —
Mirno je plaval čolnič po vodi,
v mojem naročju si sanjala ti.

In tam na bregu ves mračen in plašen
molčal je gozd kot začudenja poln —
Zvezde drhtijo v gladini nemirni,
pluskajo vali nestrpni ob čoln.

Tistikrat kakor bi topla nebesa
svoje sladkosti poslala na svet —
v srcu začutil sem čuvstva mogočna,
čuvstva, ki zanje nimam besed . . .

Plavaj, o plavaj, čolnič, po vodi,
sanjaj v naročju mi, Anica ti! . . .
Pota so lepa vsa, jasne daljave,
sreča prijazna se ciljem smeji . . .

Roman Romanov.

Slovanski plesi.

Črtica iz slovanskega življenja. Spisal Anton Trstenjak.

(Konec.)

VII.

Mnogo narodnega življenja se je ohranilo v poljskem in ruskem domu. Dom je slovanskega izvora in življenje v njem je pristno slovansko. Poljska in ruska vas sta si ohranila do današnjega dne stari slovanski značaj, a tudi življenje v njej se ni bistveno predrugačilo. Pesem in ples, ki sta se v teh severnih stricah naših krepko razvila, sta jim utrdila starodavne običaje bolj nego slabejšim vejam slovanskega debla. Ples je k temu dokaj pripomogel. Ž njim je živel narod, in ker je ples izhajal iz naroda, mu je bil vez obiteljska, vez narodna. Koliko pomena in narodnost zagotavljajoče moči ima narodni ples, tega si mi, ki ga nimamo, ne moremo niti predočevati. V plesu je narodni živelj, narodni ogenj, narodno svojstvo, narodni značaj, ki ne ugasne, nego vedno živi.

Poljaka in Poljakinjo je treba le videti, kako plešeta. To sta elegantna in gracijozna plesalca, strastna, ali nikdar surova. Poljska pesem jima vre v žilah, a plesna melodija jima je napojila kri. Poljakinja je najboljša plesalka. To smo videli v dunajski dvorni operi, kjer je petrograjska prima ballerina gospica Matilda Kšesinska nadkrilila Italijanko. Napravila je namreč na obsegu srednjega krožnika petintrideset piruet z najdovršenejšo elegantnostjo, to je, zavrtela se je petintridesetkrat v „Excelsiorju“ okoli svoje telesne osi. Slovani smo torej tudi na tem polju prvi. Kšesinski je tekla zibel v Rusiji, ali je poljskega rodu.

Mazurka, kakor jo plešemo mi, to ni več mazurka, namreč poljska mazurka. Na svojem potu do nas se je ohladila docela. Ona je kakor cvetka, ki ne uspeva v salonu. Poljak izraža v njej radost in narodni ponos z dostojanstvenim ritmom. Poljaki so hraber in viteški narod, a ta hrabrost, ta bojevitost in to viteštvo se iskri iz njih plesa kakor ogenj iz kremenca. Poljak nastopa zavedno in ponosno ter mu je vsak gib in vsak korak izraz duševnega življenja. Zlasti takozvana poloneza diha kraljevsko dostojanstvo. Ni torej čudo, da so se poljski plesi udomačili po vseh evropskih dvorih. Avgust III. Saksonski je uvel mazurko na svojem dvoru.

Še danes je v Poljakihi navada, da se plesa udeležuje vse: mladeniči, odrasli možje in sivolasi starčki, dekleta, odrasle žene in stare mamice, torej vse, kar more plesati. Pleše vsa družina, vas, občina. Ples je splošna, narodna zabava. Ako stare mamice ne plešejo, pa sede z otroki okrog peči in pojo v zboru, a vsi drugi pa plešejo po ritmu njih narodne popevke. Vsi slovanski narodni plesi so družinski plesi, to so takozvani lirski plesi, kakor je pesem lirska, ki jih je ustvarila.

V slovanski plesni družini pa so vloge tako razdeljene, kakor jih predpisuje resnično življenje. Kakršen je Slovan v pesmi, kakršno stališče in poklic ima v domu, tak je tudi v plesu. Značilna poteza poljskih plesov se strinja z življenjem Slovana v svojem domu. V poljskem plesu ima glavno vlogo plesalec, torej moški, a ne ženska. Med plesom stopi plesalec nena doma iz kola, to je iz vrste, in se postavi v sredo kola; tu pleše sam, soplesalci so gledalci. Roke drži mirno ob životu, le z nogami se kreče bliskovito in kaže v kretanju nog izredno spretnost in urnost. Ko on dopleše, potem prihajajo na vrsto drugi; plesalec se vrsti za plesalcem. Šele potem, ko doplešejo posamični moški plesalci, prihajajo na vrsto dekleta, ki so željno čakala, da jih povabijo na ples njih častilci.

Značilen je tudi konec plesa. Kakor hudournik, ki polagoma narašča in je najsilnejši na svojem koncu, tako se končuje tudi ples v divjem tempu. Osobito ognjevit in živ je Goral, ki ima navado, da med plesom meče kvišku svoj toporek. Takisto živi so Mazuri, od katerih je dobila ime mazurka, a tudi Hucul ne zaostaje za svojimi tekmeči. Hucul drži v eni roki svoj toporek, z drugo roko drži plesalko, vihti toporek nad glavo, ga meče kvišku in ga plešoč spretno lovi z roko. Tako se Poljak igra, poje in pleše.

VIII.

Zelo znan, priljubljen in razširjen je poljski narodni ples *krakovjak*. Ime ima sicer od mesta Krakova, kjer je nastal, ali priljubljen se je vsem Poljakom, razširil se je čez mejo svoje domovine in je znan Francozom po imenu „*cracovienne*“. Krakovjaki se imenujejo pesmi in ples, kar svedoči, kako si je oboje sorodno. Med plesom postoji plesalec, zopet ima moški glavno besedo, stopi zavestno pred godbo in poje *krakovjaka*. Krakovjaki so lirske pesmi, v katerih izraža Poljak vse, kar mu čuti srce. Ljubezen, prijateljstvo, dovtip, šala, nagajivost, smeh, radost, prešernost, vse to je v *krakovjaku*.

kovjaku. Plesalec poje kitico, dve, tri, poje o svoji plesalki, ki ji razodeva ljubezen. Poje krakovjaka, a dogaja se tudi, da je plesalec sam pesnik, in tedaj poje iz glave, torej zлага pesem in pleše po ritmu krakovjaka.

Istega značaja je ruski ples „kolomejka“, češki kalamajka, ki ima ime od mesta Kolomije. Ples je torej prišel s Karpatov k Čehom. Tudi v tem plesu ima glavno vlogo moški. V početku pleše plesalec sam, noge se mu krečejo in vrte, kakor da bi ga podila najhujša strast in bojevitost. V divjem plesu skuša plesalec ujeti devo, ki se mu izvija in umika, dokler le more. Ko pa jo vendarle ujame ali, kar se često dogaja, da se mu ona sama da rada ujeti, jo pritisne na svoje prsi, oba se zadrevita v divjestrastnem ritmu, tako nekako, kakor je menda plesal z Uršiko povodni mož.

Značilni ruski plesi so: *duda*, *gopák*, *golubéc* in *kozák*. Duda ali dudka se imenuje ruski leseni instrument, a tako se zove tudi sibirski ples. Golubec ali golubinji tanec in kozák sta zelo priljubljena in v Rusiji razširjena plesa. Kozák (tudi kozáček) se pleše v $\frac{2}{4}$ taktu in je vseskozi mehkojnega značaja. *Gopák* (*gopatъ*, *poskakovati*) je ples, ki ga pleše Rus po dokončanem delu, a godba mu je cimbal ali gosli. Z balalajko se spremljajo narodne popevke. Melodija je spočetka otožna, ali nenadoma, kakor da bi se oblačno nebo razvedrilo, preskoči v vedno veselejši tempo. Glavno vlogo ima tudi tukaj plesalec, ki je nenavadno živ in uren, kar kaže v najrazličnejših skokih.

Kakor ima vse, s čimer in v čemer živi človek, svoj pomen, tako tudi narodni plesi niso brez pomena, samo v zabavo, nego označujejo človeka, iz katerega izhajajo. Tesno so torej združeni z življenjem in so del narodnega življenja. Tudi plesi so zrcalo narodne individualnosti, kakor n. pr. raznovrstni običaji, pripovedke in narodne pesmi. V slovanskih plesih nam stopa pred oči verna slika starega obitelskega življenja slovanskega. Južnoslovansko kolo nas spominja starodavne zadruga. Četudi so otroci in stari ljudje le gledalci, vendar so navzočni in se radujejo z mladim svetom, ki slavi v kolu ljubezenski sestanek. Vsakdo se sme pridružiti. Vojarin je le prvi med enakopravnimi. Dokler igrajo kolo, se ne pogovarjajo kolaši, nego plešejo in pojo. Vlada torej red, ki ga ne krši nobeden kolaš; ta red je značilen v slovanskem domu, sploh in temu redu se pokoravajo zadovoljno in radovoljno vsi člani družine. Pesem kolaška pa je podobna pomladi. Ne bom navajal zgledov iz slovanske lirske poezije, ki nam to potrjuje; bodi dovolj, ako le

omenim, da je v lirski pesmi izrazil Slovan najnežnejša čuvstva ljubezni in prijateljstva. Vzvišenejših občutkov do devojke ne nahajamo v nobeni drugi tradicionalni književnosti. Slovan je blago mislil in čutil, a Slovanka je to vračala z osrečujočo blaženostjo in zgodovinski potrjeno zvestobo. Žensko bitje je Slovanu zaščitnik, kakor svedočijo gorske vile, katere si je ustvaril iz svoje izkušnje. Kakor pesem, tako nam tudi vsakdanje življenje predočuje srčno in soglasno razmerje med Slovanom in Slovanko. Narodna poezija pa se ni razlikovala od dejanskega življenja, in kakor je v poeziji mož vedno voditelj, tako je tudi v družini, v domu, v življenju bil Slovan vodilna moč, v kar ga je že Bog oborožil z vsemi potrebnimi svojstvi. Nekaj žarkov te resnice izhaja iz kola. Momak vrže jabolko devojki, ki ga sprejme in odgovarja s tem, da vrača milo za drago, ali pa vrne jabolko in s tem odklanja ljubezen.

Ta črtica življenja se nam živo predočuje zlasti v poljskih narodnih plesih. Vodilno in glavno vlogo izvršuje vselej plesalec, to je moški. Ta poteza označuje poljske plesse. Ples seveda ne more izražati toliko, kolikor pesem, zato pa se nam tem jasneje predočuje v njem ena edina stran življenja. Plesalec je divji, strasten, goreč, v vsem pa ljubezniv in vselej v krogu svojih sodrugov in tovarišic voditelj, odločilen činitelj, dočim nam Poljakinja kot plesalka predstavlja mehko in nežno stran obitelske sreče in življenja. Narodni plesi so izšli narodu iz dna duše, so pristna govorica in zato so znaten donesek k proučevanju takozvane moderne ženske osamosvoje, pri kateri uvažujemo vse, samo ne tega, kar je utrjeno v razvoju človeškega bistva in kar pospešuje procvit družine in državnega ustroja.

Obletni spomini.

Živ mak ti vzcvetel je na mramornem licu,
tam zunaj pa plakal jesenski je dan,
ledenih poljubov drhtelo je drevje,
bolest je objemala nemo ravan.

Dan smrti, a vendar kako sva svečano
vstajenje ljubezni slavila midva —
ne sodiva zdaj se, obsojena, draga,
že takrat, že takrat sva bila oba! . . .

Budislav.

Zlati križec.

Spisal Jos. Kostanjevec.

gospod Blagajne je bil pošten mož. Nobenemu ni bil dolžan vinarja. In takšnih ni mnogo. A imel je — kakor se je pripovedovalo — nad dvestotisoč kron gotovine. In takšnih je še manj. Marsikdo bi bil rad gospod Blagajne. To se pravi, marsikdo bi bil imel rad denar gospoda Blagajneteta. Pa je bil tudi lep gospod, ta Blagajne. Rdeča, okrogla lica, vedno se smejoče oči, rejen, okrogel trebušček in na njem težka zlata verižica, okoli njega obleka po najnovejšem kroju, vse to je bilo njegovo. Zakaj bi potem ne bil pošten?

In pošteni ljudje lahko pridejo do najvišjih časti. Oni lahko postanejo občinski odborniki, predsedniki čitalnic, cerkveni ključarji, voditelji strank, da, celo častni občani. In še iščejo jih in se jim priklanjajo do tal. „Dovolite, gospod Blagajne, ali Vas smemo voliti za predsednika cestnega odbora? Prepričani smo, da bi boljšega ne mogli dobiti. Iz golega prepričanja, gospod Blagajne!“ In ta in oni gospod Blagajne se prijazno nasmehne, lica se mu zasvetijo notranje zadovoljnosti in milostivo podaja tolsto roko njim, ki nosijo v žepih tako pripraven stolček. „Res, res nisem vreden tolikšnega zaupanja. Toda hvala vam, izkušal bodem, da bodem vestno opravljal dolžnosti, ki mi jih naložite. Hvala vam!“ . . .

Torej gospod Blagajne je bil pošten mož. Saj ni bil dolžan nobenemu vinarja! In takšnih ni mnogo . . .

Večerilo se je. V svoji z vsem komfortom opravljeni sobi je sedel gospod Blagajne in pisal. Skozi okno je rdela večerna zarja, listje po jablanih na vrtu je šelestelo, v vrhu visoke jelke je žvižgal kos svojo večernico.

Gospod Blagajne je odložil pero. Ozrl se je bil skozi okno in zapazil je ta lepi poetični večer. Da, gospod Blagajne je bil nekaj poezije podedel po svoji materi, bivši glediški igralki, ki je kmalu po njegovem rojstvu izdihnila za jetiko. Tega poštenega moža je večkrat prijela nenadoma neka otožnost in zamislil se je nekam v daljavo in sanjal je, kakor je včasih sanjala njegova mati. Tudi sedaj se je zazrl tja ven, njegovo telo se je sklonilo proti oknu, njegova lica so pobledele in ustnice so se mu tresle. Oni vsakdanji izraz je izginil raz njegov obraz, na njegovem čelu se je zasvetila jasna črta. In tak mož naj bi ne bil pošten?

O čem pa je sanjal sedaj gospod Blagajne? Oj, ta večerna zarja, to šelestenje listov, to kosovo požvižgavanje v jelkenem vrhu! In ti po materi podedovani mehki trenutki! Tam daleč na sinjem oboku v škrlatasti zarji se je svetilo nekaj še veliko lepšega, nego je bila zarja sama. Oj, kako je blestelo! Zarja je ob njem potemnevala. In kaj to šelestenje listov! V vrhovih jablan je šelestelo nekaj še mnogo, mnogo slajše nego ti zeleni listi. In kosovo petje ne more topiti tako naglo pesniškega srca, nego ga je topilo ono, kar je sedaj videl gospod Blagajne s svojim duševnim očesom. To, kar je občutil v svojem srcu sedaj, se ne da primerjati ničemur na širokem svetu.

Tam se je vzdigal sam gospod Blagajne. Sam sebe je videl. Videl je svoja okrogla lica, svoje smejoče oči, svojo težko zlato verižico, svojo dolgo — deviško suknjo. Videl jo je, oči je vpiral vanjo in videl je tudi oni „nekaj“, kar se še ni svetilo na njegovih prsih. Videl je to, po čemer je tako silno koprnela njegova duša. Videl je — zlati zaslužni križec. Prepričan je bil popolnoma, da ga je zaslužil in da bi bila velika krivica, ako ne bi ga bil dobil. Zlati zaslužni križec, sveta poezija! Kako ponosno, kako zadovoljno je stopal ž njim sedaj gospod Blagajne mimo vedno bledejše zarje, mimo neumno šelestečih jablan in ponižnega pevca kosa! Kdo mu je bil enak, njemu zaslužnemu možu!

Gospod Blagajne je bil že dolgo let občinski odbornik, predsednik čitalnični, predsednik cestnega odbora . . . In svoje dolžnosti je opravljal vestno. Redno ob določeni uri je prihajal v občinski urad, vedno in vestno je sedel na svojem prostoru do zadnjega trenutka seje. In ko je bilo treba skleniti kaj koristnega, ni ugovarjal nikdar. Glasoval je vedno z „da“. Kot čitalnični predsednik je vedno milostno dovoljeval tajniku, da sme sklicati vsak mesec odborovo sejo. In vsako sejo je sam otvoril in zaključil in nikdar ni bil proti temu, da se je napravilo kaj koristnega, ako je bil denar v blagajnici. In kot predsednik cestnega odbora je skrbel, da je bil cestar redno na cesti in da je bila ta gladka in lepa. Zlasti vzorna je bila tja gori do njegove poletne hiše v zeleni rebri. Po njej se je peljalo kakor po preprogi.

In to naj bi ne bile dovolj lepe zasluge za zlati zaslužni križec? Ljudje božji, kam mislite! . . .

Gospod Blagajne se je vzdramil iz svojih sanj. Okoli njegovih usten je trepetal blažen smehljaj in glavo je povešal sramežljivo kakor šestnajstletna devojka. Pred njim na preprogi na tleh je pa trepetal in migljaj zlati zaslužni križec in na njem je hipoma vrasla

tudi krona. Da, tudi krona. In zakaj ne? Saj je bil gospod Blagajne zaslužen mož. Nobenemu ni bil ničesar dolžan, in takšnih ni mnogo.

V sobi je nastala skoro tema. Razno pohištvo je metalo sence po stenah in po tleh, šipe v oknih so vedno bolj črnele, a gospod Blagajne je stopal s prekrizanimi rokami na hrbtu po sobi gori in dol, dol in gori. Njegovi koraki so bili vedno lažji in elastičnejši, skoro skakljajoči, njegovi koraki so bili takšni, kakršni se spodobijo možu, ki nosi na suknji zlati zaslužni križec in ki ni nobenemu ničesar dolžan. Včasih se je ustavil in pogledal kvišku ter zamežiknil. Celó cmaknil je z jezikom, kakor bi bil pravkar okusil najboljše vino.

A sedaj se je spomnil, da ima nocoj cestni odbor svojo sejo. Nevoljno je stresel z glavo. Še tega je treba danes, ko že nosi zlati zaslužni križec. Čemu ravno danes? Toda kaj se hoče. On, vesten in vzoren predsednik, ne sme zamuditi seje. Ali o čem se bode že obravnavalo? Ah da, ali naj se napravi čez Snežnico brv ali kamenen most. No, njemu je vseeno, on bode glasoval z „da“. Da, da, da! Toda, čemu ravno danes? Še nikdar mu ni bila pot tako težka. Ali nima še dovolj zaslug?

Gospod Blagajne je prižgal luč. Zasvetila se je oprava, za-bleščala je velika stenska ura in gospod Blagajne je uvidel, da še nima križca. Vraga, še ni dovolj zaslug, še je treba iti na delo za narod. S težkim srcem se je obrnil proti ogledalu ter motril v njem svoj zabrekli obraz. Poskušal je, kako bi ga napravil kolikor mogoče lepega. Posrečilo se mu je kmalu. In izpreminjal se mu je ta obraz v zrcalu od hipa do hipa, izpreminjal se je in je bil pripravljen, da se pokaže vsakemu takšen, kakršnega potrebuje oni, ki mu prihaja nasproti . . .

Luč je ugasnila in gospod Blagajne je stopal z umerjenimi koraki po stopnicah. Tam spodaj pa mu je nekdo prihajal nasproti. Ko sta se srečala, se je gospod Blagajne nehote prijel za glavo.

„Kam pa sedaj ob tej uri?“

„K tebi, dragec.“

„K meni? Nimam časa.“

„Zame nimaš časa?“

„Ne, bodi pametna in pridi pozneje! K seji moram — delo za narod pred vsem!“

In gospod Blagajne se je siloma poslovil ter odhajal.

Ona pa je zrla za njim s porogljivim nasmehom.

„Le hitro glasuj z „da“, pa se vrni, dragec! Počakam te gori v predsobi.“

Blagajne se je nenadoma obrnil in stopil nazaj.

„Ne čakaj me, kača! Povej, koliko potrebuješ!“

„Saj veš, da te nisem nadlegovala nikdar. Za danes samo sto goldinarjev.“

„Na, vrag, in pojdi.“

Gospod Blagajne je segel v žep ter odštel iz listnice zahtevani drobiž.

„Tako! Vidiš, kadar hočeš, da pridem, pa mi sporoči!“

In odšla je, zadovoljno se smehljaje.

On je pa škripal z zobmi ter sikal:

„Vrag, kaj bi bilo, ako bi kdo izvedel, da imam takšno znanje.

Blagajne, pazi! . . .“

V pisarni cestnega odbora so že sedeli ostali odborniki, ko je vstopil Blagajne. Spoštljivo so vstali, kakor se spodobi pred možem, ki je pošten in ki ni nikomur ničesar dolžan. Med njimi se je poklonila neka plešasta glava doli do mize, da se je zableščalo, kakor bi bil kdo pomolil tja okroglo ogledalo.

In gospod Blagajne je stopil k njim in jim podal po vrsti roko. Nato je sedel na svoj predsedniški stol, in molče so posedli i drugi. Tedaj se je pa nekdo dvignil.

„Dovolite, gospoda, predno pričnemo sejo, mi je sprožiti neko zadevo, ki se ne tiče našega delokroga. Tu imam prošnjo griškega župana, da bi jo predložil pri seji in bi dobil od navzočnih odbornikov kaj podpore za uboge griške pogorelce. Jaz mislim, da ne apelujem zastonj na vaša dobrotljiva srca, ter sem prepričan, da bode daroval vsak po svoji moči. Zlasti se obračam do gospoda predsednika našega, ki je tako plemenitega srca, da še nikoli ni nasprotoval našim težnjam, in upam, da ne odreče svoje pomoči.“

Vsi so se pomenljivo spogledali. Gospod Blagajne pa je upognil glavo. Bil je videti globoko zamišljen in vznemirjen. Črez nekoliko časa pa je izpregovoril:

„In kje se bodo ti darovi objavljali?“

„Objavljali? Hm, o tem pa nisem slišal ničesar. Bržkone nikjer. Saj . . . saj . . .“ je jecljal predlagatelj.

Gospod Blagajne ni bil zadovoljen s tem odgovorom. Njegova glava se je sklonila še niže in zamislil se je še bolj.

Ah, to je bila prilika, lepa prilika, da bi si človek pridobil zaslug, novih zaslug. Zlati križec se je zopet zalesketal pred njim v vsej svoji krasoti. Toda, zakaj ne bi se darovi objavili? Ah, kako lepa prilika! Migljalo mu je pred očmi, migljalo.

„Gospoda“, je dejal gospod Blagajne skoro nato, „nam ni seveda prav nič na tem, ali se darovi objavijo ali ne, meni posebno ne. Lep, krasen je izrek: Kadar daruje tvoja desnica, naj o tem ne zna levica. Res lep. Toda, gospoda, tu gre za nekaj drugega. Kdo nam je porok, da ne pojdejo darovi na napačno pot, da jih morda kdo celo ne porabi zase? In ta pomislek je, ki me sili, da moram zahtevati, naj se darovi vsekako objavijo v javnem glasilu. To edino in nič drugega.“

Odborniki so molče prikimali, gospod Blagajne pa se je zopet zamislil. Križec mu je zopet migljaj in bingljaj.

„Kaj pa, ako bi se doposlali po glavarstvu? Glavar bi že ukrenil, da bi bilo prav“, je dejal prvi.

Tedaj je gospod Blagajne zopet dvignil glavo.

„Da, prav imate. Toda jaz pravim, da bi bilo oboje najbolje. Darovi naj se pošljejo glavarju, a zraven naj se zahteva, da se objavijo. Vidite, glavar se ne utegne sam pečati z vsem in prav mu je, ako mu pride javnost na pomoč.“

Gospodu Blagajnetu je bilo vroče. Tako krasnega predloga še ni stavil nikdar. Srce se mu je smejalo, križec mu je bingljaj pred očmi.

„Dobro, pa storimo tako“, je dejal prvi odbornik. „Koliko da vsak?“

„Jaz dam dvajset . . . ne . . . (križec je vreden več) hočem reči sto kron,“ je dejal gospod Blagajne in takoj položil denar na mizo.

In zbirali so in zbrali precejšnjo vsoto.

„Kdo naj odpošlje?“ je vprašal gospod Blagajne in oči so se mu zasvetile.

Nekdo je menil, da je to naloga predlagateljeva.

Toda ta je bil skromen in se je branil.

„Ne, gospoda, kdor je dal največ, ta naj pošlje.“

Gospod Blagajne si je pomencal roke. Bil je zadovoljen sam s saboj in z vsem svetom . . .

In začela se je seja, in gospod Blagajne je pri vsakem predlogu glasoval z „da“.

In ko se je vračal proti domu, je visela nova velika zasluga na njegovi suknji. Mahala je v nočnem svežem zraku semtertja in mu hladila vroče čelo.

* * *

Tiste dni potem je sedel v nočni kavarni pri samotni mizici lačen literat. Njegovi lasje so se zmršeno valovili nad visokim, nagubanim čelom, njegova lica so bila bleda in izpita. A pred njim

je stala voda, ljudje božji, sama voda. Toda voda ni za literata. Sedel je torej pri mizi in razmišljal o minljivosti vsega posvetnega, zlasti o minljivosti izvestnih tekočin in o velikih nagradah, ki so jih za prihodnje leto razpisali v Slovencih. Ali te misli so bile tako žalostne, da je zazelhal in skoro zastokal.

„Kje bi dobil kaj na posodo? Jutri pride birič v hišo, a v par dneh na svet nov otrok. Hu!“

Tedaj je pa vzel v roke slovenski dnevnik. In tu je čital veliko in dolgo zahvalo darovalcem za griške pogorelce. V prvi vrsti se je bleščalo ime gospoda Blagajneteta. Ha, o njem je literat že čul. Da, celo poznal ga je in je že enkrat govoril ž njim. Vedel je, da je pošten mož, zaslužen mož, ki ni nobenemu dolžan ničesar. Vraga, morda je bil ta trenotek, ko je zagledal Blagajnetovo ime, zanj važnega in srečnega pomena. Morda bi ga ta mož rešil iz vsakdanjih navadnih stisk. Morda bi mu za nekaj dni ugasil žejo in potolažil lakoto. Hej, ta literat je dobro poznal „rodoljube z dežele“, zlasti one koncem devetnajstega veka! Sam Bog ga je navdihnil, da je pogledal danes v dnevnik, ki ga je sicer zaradi njegovih reakcionarnih tendenc mrzil iz dna svoje duše.

Torej jutri h gospodu Blagajnetu!

Literat je potegnil zadnjo desetico iz žepa in še tisto je zapil. Saj je gospod Blagajne na svetu! Opotekal se je potem napol pijan, napol mrtev proti domu . . .

Gospod Blagajne je udobno slonel v svojem naslanjaču. Skozi okno je vsipalo solnce rumene svoje žarke, da je bilo videti v sobi vse veselo in nagajivo. In ti žarki so celo poplemenitili glavo gospoda Blagajneteta, ki je držal v roki včerajšnji dnevnik. Držal ga je prav blizu oči in strmel je vanj kakor mati v svojega otroka. Ah, kako je to lepo, ako človek čita svoje ime z debelimi črkami, ako zraven svojega imena čita tudi tako lepo hvalo, kakršno si je po svoji zaslugi pridobil pred svetom sam! Hm, kaj neki si misli zdaj o njem glavar? Ali ga bode pri prihodnji priliki predlagal v odlikovanje? Eh, prav gotovo! Saj ne more drugače. In glavar je previden in pameten človek. On že ve, kdo najbolj zasluži križec.

Gospodu Blagajnetu je bilo za sedaj preveč sreče. Ko bi vsaj ona sedaj tukaj bila, da bi prišla tako na skrivaj, tako tiho, eh! . . .

Tedaj je nekdo potrkal. Prav rahlo, komaj slišno, kakor bi se bal. „Noter!“

Med vrati se je pojavil ponižni literat. Bil je še bolj bled nego sinoči in roke so se mu tresle.

„Gospod Blagajne, dovolite, da se vam predstavim. Jaz sem literat Gliha, novelist po božji volji, pravi slovenski novelist, novelist „rodoljubstva z dežele“. Prosim vas, gospod Blagajne, poslušajte me! Jaz sem lačen inlačna je moja družina že nekaj tednov, hočem reči, nekaj mesecev. Nagrade so tako velike, da se mi zdi predrznost, ako bi prošil zanje. Namenjene so drugim, ki nimajo tako neumnih misli kakor jaz. Toda to vas ne zanima. Prosim, poslušajte! Vi ste dober mož, pošten mož, kakor čitam in vem, in povrh ste tudi darežljivi. Posodite mi, prosim, nekoliko goldinarjev do prve nagrade, ki jo dobim. Ali pa še boljše, kar darujete mi jih!“

Gospod Blagajne je strmel in opazoval literata. „Hudirja, ta si pa mnogo drzne. Ali mi vidi na očeh, da se me ni treba bati? Hej, ako bi bil jaz tak in bi moral stati pred takšnim gospodom, kot sem sedaj jaz, kako bi se mi tresle hlačice! Toda to je literat.“

Kolikor bolj je ogledoval Gliho, toliko bolj je ginila z njegovega obraza prva osuplost. In zasmeljal se je in iztegnil roko proti literatu.

„Vraga, ugajate mi! Sedite! Takšnih si nisem mislil literatov. Kaj pa zdaj pišete?“

„Nič, preveč sem lačen.“

„Dobro, predlagam vam nekaj. Vidite, ko bode pisali prvo novelo, spomnite se me takole od strani s par besedami. Nič ne de, tudi ako imenujete moje pravo ime. In dal vam bom, da ne bode te lačni. Za zdaj vam dam tole.“

Gospod Blagajne je vstal ter odšel literatu na račun dvajset kron. „Ko bode stvar tiskana, dobite še enkrat toliko. Do tistikrat pa na svidenje!“

Stopil je k literatu tako blizu, da se ga je dotikal, in zrl je vanj s čudno se smehljajočim obrazom.

„Za Boga, kaj me tako gledate, gospod Blagajne?“

Toda gospod Blagajne je že odstopil in se obrnil.

Ko so se vrata zaprla za literatom, je dejal sam pri sebi:

„Ti cigani nosijo v svojih peresih naše zlate križce. Vrag naj se jim zameri! . . .“

Ako bi kdo dvomil, da je imel gospod Blagajne srečno in originalno misel o literatih, naj samo pomisli, da je gospod Blagajne pošten mož, zaslužen mož, ki ni nobenemu dolžan ničesar!

Prva jugoslovanska umetniška izložba v Belgradu.

Spisal Josip Regali-Sever.

(Konec.)

a ja Jovanović ne živi doma, hodi po širnem svetu ter se mudi baje sedaj v Ameriki, Rista Vukanović pa si je postavil dom na srbskih tleh ter postal kot direktor umetniške šole nekak oče mlade generacije. Tudi Vukanović je bil v tujini, učil se je v Peterburgu ter obiskoval v Monakovem Wagnerjevo „Komponierschule“, razstavljal je v Parizu, kjer je dobil za svoje „Dahije“ leta 1898. prvo veliko kolajno. V poslednjem času je Vukanović v večji meri učitelj nego produktiven umetnik, a njegova dela zavzemajo v srbskem slikarstvu poleg Jovanovića ter Vukanovićeve soproge Bete najodličnejše mesto. Odlikuje se z veliko potezo, široko črto in točno, nepogrešno risbo. Slike njegove so temne, kakor je temna in turobna prošlost srbskega naroda, iz katere zajema svoje sujete, kajti Vukanovićev čopič proslavlja trpljenje in muke, ne jasnega dne zmage. „Dahije“, to so turški mučitelji kristjanov, sede na tleh, velika figura se dviguje ter meče strahotno silhueto na steno. Posvetujejo se krvoloki, kako bi prizadejali novih bridkosti zatirancem. Luč, kateri je Vukanović povsodi kos ter je baš v tem oziru v tehniki najmočnejši, pada od spodaj navzgor. Vrlo pogojena je tudi karakteristika obrazov, a celota je le bolj risana nego slikana. „Žrtve dahijske“ je baš tako kot prva slika prizor iz srbskega vstanka, katerega stoletnica se je ravnokar slavila. Srbski junaki zdihujejo vklenjeni v ječi. Eden je prikovan k zidu, drugi sedi na vlažnih tleh, tretji ima noge privite v tombrukah (lesenih kladah) in obraz mu je poln neznanih bolesi. A četrti junak stoji ob zamreženi lini, skozi katero pada v poltemo ozek pramen dneva, ter zre v zlato svobodo, ki mu je Bog in solnce, zre morda majhen košček svete rodne grudi, za katero ni mogel preliti krvi, ker so preprečile peklenske verige herojsko smrt njegovo. Pred vrati v ječo stoji dolg stražar v zelenordečem kostumu. Interesantno je njegovo lice, ker je na njem rešil problem dnevne svetlobe in motno rdeče luči iz svetiljke na steni, ki se lomita na obrazu, obsenčenem od somraka. Poleg tega ima Rista Vukanović izložena še dva pastela: Crnac in Portret.

Ristova soproga Beta pa je po rodu Nemka ter je bila v Monakovem učenkca našega Ažbeta, radiranja se je učila pa pri Kaufmannu. Beta Vukanovičeva slika čisto moderno ter uporablja ploskvo. Portret njenega soproga je brezdvomno njeno najboljšo delo ter umotvor, ki prekaša daleč večino slik na srbskem oddelku, kajti tako močne karakteristike izraza ni dosegel ni eden umetnik, poleg tega pa je portret psihološki resničen. „V polju“ je barvna in svetlobna študija, pripomniti pa bi bilo, da je kolorit rdečega solnčnika, ki ga nese dete, korakajoč po poljski stezi, premalo prozoren, premasiven. Dobra študija v zelenem, z resničnim solncem je „V vrtu“. Beta Vukanovičeva je izložila poleg tega lepo število izvrstnih bakrorezov in usnjerezov. Neobičajen okus in izvirno eleganco je dosegel v radiranju tudi mladi dunajski akademik Josim Danilovac. V portretu in krajini je pričaral s svojim rezilom naravnost slikovite učinke (n. pr. „Pristanišče u Danskoj“, „Bečki kraj“ itd.).

Historičen slikar je prav tako Djordje Krstić, romantik, kar je osvedočil že s prvim svojim delom „Utopljenko“, ki visi v narodnem muzeju. Sedaj je profesor na gimnaziji in polagoma je zašel v ikonopistvo; nekaj ikon je pokazal tudi na izložbi, n. pr. „Sv. Štefana“, trdo stvar, ledenih barv, belosivega tona, brez mehko. Velika slika „Pad Stalaca“ predstavlja prizor iz boja s Turki, ko so zavzeli trdnjavo „Stalac“. Vojvoda Prijezda — ki ga opeva narodna pesem — je ubil lastnega sina, ko so Turki udarli čez zidovje, da ne bi prišel vragu živ v roke, potem pa se je še sam vrgel v brezno. Baš ta trenotek predočuje Krstić: pisani metež pod zidovjem, na katero lezejo sovražniki, zgoraj pa junaškega Prijezdo. Kolorit ima Krstić živejši nego Vukanović, ali kompozicija je nerazločna, risba nejasna; v spodnjem delu slike išče neka noga telesa, ki ga živ krst ne more najti. Krstić je napravil nekaj glav (študij) v „Hell-dunkel“ (št. 35., 36., 37.). In ker absolutno ni treba napak skrivati, ako hočemo napredovati, kar na vsak način bomo, moramo konstatirati, da v umetniško izložbo absolutno ne spadajo Ranosovičeve stvari, kot je „Oproštaj Boška Jugovića s caricom Milicom pred dolazak na Kosovo“ vsled naravnost slabe tehnike, ali pa „Žrtva za otačbinu“ Ane Vlahovičeve, ki ima barve kot „Abziehbilder“.

Predno omenimo Vučetića in Murata, ki sta moderna slikarja, se spodobi, da se spomnimo najstarejšega srbskega umetnika, Steva Todorovića. Klanja se novi struji, a v sivi starosti ne more za živo mladino. Todorović je bil v Rimu, Carigradu, na Dunaju in v Monakovem, a njegov kist se je privadil po svetu taki gladkosti in

zašel je tako globoko v detajle, da odseva iz njegovih portretov — in izložene ima le tri portrete, med njimi kralja Petra I. — občudovanja vredna marljivost brez visokega zanosa. Detajlist je tudi Uroš Predić, ki se je čisto poseljačil ter živi v neki vasi v Banatu. „Mali filozof“ je stvar, ki bi človek ne verjel, da je narejena v današnjih dneh, kajti slikar je iskal takih malenkosti, da je celoten vtisk brez efekta.

Paško Vučetić in Marko Murat sta Dalmatinca, kar oba loči od ostalih Srbov, dasi sta po temperamentu različna. Vučetić je umetnik - profesionalist, učenec Stuckov, ki ga je osobito čislal. Slika več v atelijeju nego v naravi. Vučetić je v skici veliko večji umetnik nego v izvršitvi; najeklatantneje se kaže to pri kraljevem portretu, če primerjamo sliko s skico. Najboljše Vučetićevo delo pa je neka majhna skičica, ki je visela brez naslova in številke; polna mehkode in barvah in resnične solnčne luči je ta krajnica s figuro, slična vernemu Jamovemu realizmu. V čisto slikarskem oziru je zanimivo „Kolo veštica“ (čarovnic), kjer je rešil problem kontrasta v tonu Vučetić izborna, kajti gola telesa čarovnic, ki plešejo v divji gonji kolo okoli žrtvenika, na katerem praskeče ogenj, prehajajo iz rožnega do sivnega, vendar je meseni kolorit docela naraven, poza in gibanje pa je dovršeno markirano. Baš nasprotni problem je izveden v ženski aktini študiji, ker je v enotnem tonu dosegel lepo plastiko muskulature s spretnim niansiranjem. Da je Vučetić domač tudi v akvarelu, svedoči študija glave, ki je videti prav kakor olje. Izmed portretov naj omenimo le gospice J. M., o kateri trdi Šandor Gjalski, da ni najlepša devojka le na Balkanu, nego na celem našem planetu, vsled česar jo je seveda slikal Vučetić s primernim navdušenjem.

Marko Murat pa je iz Dubrovnika, česar ne taji njegov kist. Murat ljubi žive kontraste, kakršnih je najti v južni klimi pod žarečim solncem, vendar mu barve niso vedno tople in iskreče. Murat je čuteča duša, lirik, a je oprezen; ne vdaje se brez ozira na desno in levo svojemu umetniškemu nagonu ter ne pije v dionizijskem razkošju luči in svetlobe, ki jo je Bog ustvaril in katero od daleč sluti Murat. Od desne in leve se čujejo včasi bedastoče. Murat je danes še eklektik, čemur je najjasnejši dokaz, če primerjamo njegove portrete z drugimi deli. Murat išče še nekaj, česar še ni našel; stopi naj krepko za onim, po čemer mu teži duša. „Prolječe“ je simbolična slika v moderni tehniki. Dve devojki, odeti s prozornim pajčolanom, hitita črez cvetno poljano, ob kateri klije rumeno grmovje, a za njim leži morje, mirnoveselo. Tu je hotel Murat podati psi-

hološko pomladno radost v barvah, sicer enostavnih, in je to tudi dosegel. „Dafnis in Kloe“ je vijoletna večerna krajina, „Stimmungsbild“, kjer ozadje perspektivno ni dovršeno, premočen je tudi refleks na golih telesih. „Vetar“ je sličen „Konavoki“, ki je v narodnem muzeju. Mlada devojka v dubrovniški noši stoji sredi pisane trate, sredi pestrega cvetja, ki ga spogiba veter. In veter mehko objemlje prelesto devojko, poljublja jo v gorkih dihlah in ovija se ji okoli kril, ki frfetajo v njem. Brez strahu pa bi smel Murat v liniji stremiti za večjo mehko. Največji talent med modernimi z imenitnim znanjem in neobičajno energijo, brez manire je Nadežda Petrovićeva, ki je, žal, razstavila le „Žetvo“. Išče sebe ter se da voditi le svojemu geniju brez ozira na mnenje nasprotnikov. Djordje Jovanović je priznan kipar srbski, mož starejše šole, ter dela napol akademiško, gladko. Djordje je oficijalen kipar, ki je izvršil poleg portreta kralja Petra I. monumentalno „Veliko Srbijo“, vilo s praporom in dvo-glavim orlom, „Vuka Karadjića“ ter plaketo „Kara-Djordje in kralj Petar“, ki je reproducirana tudi na jubilejnih novcih. „Guslar“ je figura za monument v Kruševcu in ima glavo precej markantno modelirano, ostalo je sladko. „Crnogorac na straži“ je figura, s katero je Jovanović v celoti značilno podal zamah in dvigovanje telesa; v umetniškem oziru je najzanimivejša. Skupaj je izložil Jovanović 16 del. Petar Ubavkić nima čisto nič modernega, njegove skulpture so brez izvedbe v površini; vse je mrtvo, gips, ne telo, n. pr. „Favorita“. Kip Vuka Karadjića je poleg tega postavljen na kup križem zloženih folijantov ter je videti vsled tega bizaren. Obratno ima mladi Roksandić skulpturo, ki je vse hvale vredna. „Rob“ leži, v verige vkovan, na nogah na tleh ter trga vrvi, s katerimi ima zvezane roke. Divja upornost mu sije s čela, veleznačilna je guba od ustnic do brade, globokovdrta črta, polna elementarne kljubovalne in pritajene žalosti. Mišice po telesu so napete, zdi se ti, da bo kar naenkrat planil pokoncu ter bodo zarožljale razbite verige. Bronasta patina podpira krepko razpoloženje, ki ga je Roksandić zadel že z dobro preštudirano pozo in z izrazom. Lepo delo je tudi poprsje srbskega Homerja, narodnega pevca Filipa Višnjica (1767 do 1834), dasi ni izvršeno čisto moderno.

Razstavil je tudi član kraljeve rodbine knez Božidar Karadjordjević krasne umetnoobrtne produkte v usnju in tkanini; veleokusno je nakitje za lase v modernem stilu, dalje paš, vezen z zlatom in srebrom, ter pikanten ridikil, sivo v sivem. Božidar Karadjordjević ima poleg tega še sliko iz Venecije ter mladostno delo: reliefa kralja in njegove zamrle soproge, princese črnogorske.

O oddelku srbske umetniške omladine iz Monakovega je treba reči, da je pokazala velikih zmožnosti — razstavila je večinoma študije — in po vsej pravici smemo trditi, da bo dvignila srbsko upodabljaljočo umetnost za stopnjo više, nego je danes, ker kaže neustrašeno moč in poglobitev v pridobitve modernih struj. Milan Milovanović, gojenec pariške akademije, je istotako velik talent.

Državna tiskarna je imela na razstavi tri oddelke: ksilografski, litografski in tipografski. Peter Aničić, grafični vodja državne tiskarne, je pokazal več umetniških lesorezov, med njimi zlasti „Pariški karneval“, „Kralj Sionski“ (platnice za Hammerlingovo epsko pesem) ter mnogo izbornih ilustracij.

A nekaj je bilo, kar je napravilo na nas največji umetniški učinek, za čimer smo zaslutili veliko gloriojo prihodnjih umetniških generacij jugoslovanskih in posebno srbskih, kajti vstala bo umetnost neskončno lepa in neskončno duševna, odprla se ji bodo vrata širnega sveta in triumf bo slavila, obdan z blestečimi himnami — kadar se pojavi ves latentni umetniški fond narodne duše v srbski umetnosti. Kdor je videl zbirko tkanin, robcev, čilimov in narodnih kostumov, pozabiti mora na analizo, postane mu vsako razmotrivanje smešno, občudovati mora in popolnoma vdati se mora genijalni moči narodne ornamentalike. Dvomiti je lahko, ali so to ideje enunciacije velikega, završenega umetniškega individua, ali je ustvaril te divne linije preprosti seljak. Ne, seljak ni bil to, bila je vesoljna psiha ljudska, ki je delovala nevede, nezavedno, kakor ustvarja mati narava. Evropska umetna tekstilna industrija, dasi se je povzdignila baš vsled vpliva novih smeri dekorative, se v estetičnem oziru ne more primerjati z nedosežno okusno, tuintam naravnost divno ornamentiko na svilenih pajčolanih in robcih, ki jih izdelujejo balkanski seljaki. Na „srbsko platno“ (redko tkano svilo) vezejo v neverjetno ubranih tonih običajno na belem polju v zelenju in zlatu, na črnem rdeče in zlato, ali na temnordeči podlagi zlato in črno. Samo črn baržun pa je priljubljen slovanskim muhamedanom, ki ga krase z zlatimi arabeskami in turškimi črkami. Barve niso nikdar kričeče, ampak tiho ubrane, rekli bi, melanholično nadahnjene, kakor stare narodne pesmi. V linijah ne najdemo živalskih motivov, temveč stilizirana je samo flora, najraje praprot, mnogokrat pa tudi hrastovo listje. Spomina vredni so tudi bogati moški in ženski jopiči, ki pa imajo v vsakem kraju drugo ime. Najti je seveda tudi živih, neubranih boj med tkaninami, ki ne sestojе iz enega kosa, ampak so sešite iz več delov; vendar pa to niso čisto pristni narodni produkti nepokvarjene, primarne inspiracije ljudske duše.

In tako prihajamo k bolgarskemu oddelku. Tudi Bolgare nameravamo nekoliko obširneje opisati, ker je njih umetnost pri nas mnogo manj znana nego japonska. Radi tega pa se tudi ne strašimo naštevati bolgarskih umetnikov kar enega za drugim, daši bi bilo gotovo prijetnejše, čitati lepo zveneče, kratkočasne odstavke v feljtonski maniri, ki bi nakratko podali sukus celotnega vtiska. A to nam ni mogoče, tudi če bi hoteli, kajti predmet sam ni zaokrožen, in ako bi govorili n. pr. o bolgarskem žanru kar kategorično, bi segali vendar predaleč, če bi hoteli vtisniti ta pečat povprek vsej bolgarski umetnosti. Značilni so pač za Bolgare prizori iz bolgarskega življenja, vendar je način njihovega slikanja nemški, italijanski, francoski itd. — Kostumi in grupe pa so le samo sužet. Kakor nismo pri Srbih razlagali svojega mnenja o historičnem slikanju, prav tako nam ne hodi na um, razmotrivati v bolgarskem oddelku žaner kot tak, kajti če je srbska umetnost mlada, je bolgarska še mlajša, če je srbska kultura v povojih, je bolgarska v porodu; da bo pa prihodnja umetnost balkansko-slovanska nekaj, kar se ne bo dalo primerjati z zmago ruskega romana ali nordske drame v svetovni literaturi, ampak da bo nedosežna pesem, kakor je podobne niso čule še evropska ušesa, polna fantazije razkošnih pravljic iz prirode, ki jih sanja deviški narod — to ni oratorska fraza, nego naše istinito prepričanje, ki se vsiljuje tem bolj, čim globlje prodira kdo v narodno jugoslovansko nrav.

Bolgari! Centrum bolgarskih umetnikov je Sofija, kjer so umetnost do najnovejših časov oficijalno intenzivneje podpirali nego v Srbiji. Bolgari imajo vsaj svoj umetniški krov, razstavní paviljon, država jim je ustanovila „Risovalno učilište“, ki skrbi za naraščaj, in knez podpira z naročili in štipendijami slikarje, — kiparstvo se itak malo goji tam doli. Umetniki, ki seveda še niso dobili prave zaslombe v publikí, kakor nikjer ne med Jugoslovani, imajo celo dve umetniški društvi, namreč „Družestvo na hudojnzíte v' Blgaria“, ki predstavlja nekako starejši, oficijalni krog (voditelj je Mrtvička), in „Savremeno izkustvo“, ki je ognjišče mlajših slikarjev in tudi literatov. Umetniških razlik pravzaprav med temi grupami ni, le da hoče druga skupina umetnost bolj popularizirati ter prirejati po dve izložbi na leto, dočim „Družestvo na hudojnzíte“ razstavlja le o posebnih prilikah. Da vidimo ravno med Bolgari tuji vpliv v večji meri nego pri vsakem drugem plemenu, je vzrok to, ker je preteklo komaj nekaj petletij, odkar so začeli Bolgari delovati doma kot umetniki. Provročitelj vsega gibanja je Čeh Ivan Mrtvička, ravnatelj

drž. slik. srednje šole, katera obstoji stoprav osem let, poleg njega pa se je priselil že pred petindvajsetimi leti njegov rojak Oton Horejši. Danes imajo Bolgari že mladež, ki je izštudirala v Sofiji in ki je nastopila v Belgradu že samostojno. Karakteristično baš za mlade bolgarske talente pa je, da hodijo danes, po tolikih revolucijah v umetnosti po doma izvršenih študijah še vedno v Italijo in ne v zapadno Evropo; to dejstvo je karakteristično za njih dela. Bizantinizma je le malo najti pri njih, dasi bi se kaj takega pričakovalo; za preporod bizantinske umetnosti v Bolgariji deluje baš slikarska šola, ki hoče spojiti stare avtohtone forme z moderno maniro. Kakšen bo produkt take kombinacije, ne vemo. Ker ne mislimo razločevati pri bolgarskih slikarjih med pripadniki te ali one zveze, bomo poročali najprej o starejših, ker uživajo ti v domovini pač večji ugled ter se jim spodobi tudi po starodavni ljubi šegi prvo mesto.

A. Vješin je tisti, ki mu gre v tem zmislu prvenstvo. Profesor je in mož, ki je v tehniki visoko nad mnogimi, v ostalem pa — seveda človek čisto stare šole. Vlada mu je dala že precej naročil. Znan je dobro v inozemstvu, kajti na Bolgarskem nima navade nastopati, pač pa je izlagal mnogo v Ameriki. Reprodukcije njegovih del je najti po različnih evropskih časnikih. V poslednjem času je postal slikar vojne. Sicer dela Vješin podobno kot Kovalski. Na jugoslovanski izložbi sta bili samo dve manjši njegovi sliki, „Povratek s pazara“ in „Razbojniki“, dasi je Vješin vzlic svoji starosti — ima okoli 60 let — jako produktiven duh. Vzrok je temu razstava v St. Louisu, ki so se je udeležili Bolgari oficijalno. Prav vsled tega pa je v bolgarskem oddelku viselo toliko portretov, kajti znamenitejši umetniki so poslali skoro vse svoje stvari v Ameriko in jih je belgrajska izložba iznenadila, ker je prišla prebrzo. Omenjeni Vješinovi sliki predočujeta prizore iz balkanskih gora: gorske vrhunce, steze, konje in ljudi. Občni vtisk je dober, dasi je minucioznosti vse polno, konjski beg je pogojen dobro in barva snega je naravna, verjetna; reči moramo, da sta Vješinovi deli med najboljšimi v bolgarski skupini. S Segantinijem pa nima Vješin vkljub ljubezni do živali niti v splošno estetičnem niti v specifično slikarskem oziru, zaboga, ničesar skupnega. Tudi Ivan Mrtvička je poslal svoja večja dela v St. Louis (izmed 10 slik je 6 portretov), in tako je bila n. pr. iz večjega cikla „Iz score prošlosti“ le ena podoba na jugoslovanski razstavi. Ta žaner je svedok turških grozovitosti, ki so se pred nedolгим časom godile na bolgarski zemlji in ki se gode še danes takoj za mejo kneževine, v sužnji Macedoniji. Tudi Mrtvička je

slikar stare akademske struje, vendar pa učinkuje baš to delo z izredno močjo. Sosed prinese ženi glavo moža, ki so mu jo odsekali turški tolovaji. Večer je v ubogi koči, a v srcu noč — za nas, ki smo v srednji Evropi, nepojmljiva noč! — Morda ne vpliva na vsakoga ta slika, a na človeka, ki je osebno čul od ljudi, ki so doživeli pod lastnim krovom v macedonski domovini podobno sceno, deluje pretresljivo. Mrtvičkovo delo je izvedeno posebno dobro v razsvetljavi. Mrtvička, ki je stal pred desetimi leti na vrhuncu ter je bil odlikovan že v Parizu in Antverpnu, ima dalje večjo sliko „Šopska svatba“, žaner v narodnih kostumih, pisan svatbeni izprevod v bolgarski vasi z devojkami spredaj, za katerimi se vrste „gajdaš“ in „topandžija“, kum in kumica ter nevesta v kožuhi; na glavi nosi nevesta kroni podoben nakit. „Berba ruža“ je prav tako slika iz narodnega življenja. Mrtvička je takoj v začetku svojega delovanja gojil zlasti figuraliko, slikal ljudske običaje ter kostume, pozneje pa se je izkazal tudi v portretu, kjer je dosegel prav veliko; portret generala M. je v karakteristiki izboren, drugje pa je vzbudil pozornost gledalčevu z zelo zanimivimi ozadji (portret gospodične C.). Omeniti pa je treba tudi portreta vladike Simeona varensko-preslavskega s širokim, zlatorjavim bizantinskim okvirom, ki kaj harmonira s sliko. Anton Mitov je tudi profesor in sicer predava umetniško zgodovino. Ovekovečil je bolgarskega kneza in velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča, grofa Ignatijeva s soprogo in sinom, ko so se mudili za časa velikih slavnosti na Šipki leta 1902. Ostale stvari: „Pazarni dan v Sofiji“, „Sofijski pazar“ in sliko „Hlebari“ pa je delal Mitov po fotografiji, kar se odločno pozna po sencah. En pleine pate ni teh stvari napravil in barve so tudi tako žive, rekel bi, naravnost kričeče, da jih je v takem kontrastu težko najti, in naj bo v Sofiji še tako solnce in še taka dnevna luč. Solnce je pač na „Hlebarih“ naravnejše in mehkejše nego na prvi sliki. Ivan Angelov je umetnik, ki se hoče najbolj poglobiti v ljudsko dušo. Angelov ni tako korekten risar, kot so prejšnji trije, vendar je slikar, ki bi, ako bi dal barvam več topline, presegal ostale kolege, kajti v tehniki pokaže včasih stvari, ki zelo prijetno dirnejo. Angelov zna n. pr. podati veliko daljavo perspektivno s širokim svetlim tonom med temnejšo ravnino in svetlejšim svodom tako mojstrsko, da ga moraš občudovati. Dela s spahtelom in s finim čopičem, kakor pač nanese. Angelov je slikar dela in polja: „Žetva“, „Pralje I.“, „Pralje II.“, „Branje ruža“, „Vejač“ so umotvori te vrste. „Vejač“ je delo, ki spominja na Milletov umotvor enakega imena, toda Milletove barve

so drugačne, kajti Angelov slika mrzlo, ledenobelo, a kretnja Vējačeva je izrazita in polet žita in plev istinit. „Bog dao, Bog uzeo!“ je žitno polje, kjer je nevihta uničila nade poljedelčeve; temno nebo s svinčenimi oblaki, iz katerih je prišlo gorje, se polagoma jasni, med uničenim klasjem pa stoji upognjen star seljak z razgaljeno sivo glavo ter posveča v molitvi svoj znoj in svoje uničeno bogastvo volji božji. Gotovo je to poezija, globoka in prastara. Osvit po žitu je trd in mesni ton leve roke seljakove je prerjav. Sploh ljubi Angelov zelo rjav, skoro črnkast taine, ki ga nahajamo tudi pri njegovi skupini „Cigani“, večji grupi, ki deloma stoji, deloma leži, kjer pa so figure nekam prekratke. Angelov je izložil tudi tri lepe risbe s peresom.

Nikola Mihajlov je bil knezov štipendist. Monakovska manira se mu pozna na več umotvorih, ki jih je izvršil pod Stuckovim vplivom. Mihajlov je največ slikarja med Bolgari razen gospodične Hodine, vsled česar ne polaga toliko skrbnosti na risbo, kar pa je pri pravem umetniku precej egalno. Mihajlov, ki je sedaj nekak dvorni slikar, je študiral tudi v Parizu in Londonu ter se je razvil pred vsem v portretista, kajti najbolj umetniška in najdovršenejša podoba iz njegovega kista je slika njegove soproge z detetom v naročju. Ton je živo siv in rumen, poteza je tu energična, smela, dasi je celota precej skrbno izvršena. Poza soproge, ki sedi s širokokrajnim klobukom na glavi, je ljubka, dete v njenem naročju se pa drži nekoliko trdo. Ozadje, nebo z oblaki, je interesantno in nareja slika sploh nekako prijeten, starinski vtisk. Vsi portreti Mihajlovi seveda niso na isti višini — Mihajlov jih je izvršil namreč že lepo število, n. pr. bolgarske parlamentarce, knezovo družino itd. — kajti tuintam je delal po okusu občinstva ali naročnika. Dober je „gospod Slavjejkov“, kjer je zopet ozadje fino in ne le glava, ampak tudi oprsje polno vrlin, dasi se pogreša posebne plastike. Mihajlova slava pa se je razširila po njegovi domovini zlasti vsled mitoloških njegovih stvari. Že sujet sam dokazuje, da je Mihajlova vzgojila nemška šola izza devetdesetih let. „Samodivski rob“ je Stuckov način, kadar slika mitična gozdna bitja. „Samodive“ so bolgarske vile, ki prebivajo po jezerih in rekah, pod drevjem in po livadah. Zaslužijo si seljake in pastirje, ki jim morajo svirati na piščal, kadar plešejo vilinski ples. Ko obide Samodive zločesta razposajenost, kosajo se s svojimi robi ter mora zaslužjenec poginiti, ako pleše vila dalje, nego more svirati rob. Tako sceno je naslikal Mihajlov. Na trati ob gozdu pleše razkošen ples zlovoljna vila, a svirač piska.

Nebo v ozadju je modro z masivnimi oblaki, kakršne vidimo po krajinah Böcklinovih. „Melanholija“ je ženska podoba v modrem; umetnik je tu z barvo markiral razpoloženje, kar se mu je pač posrečilo.

Otona Horejšega, ki je po rodu Čeh, a je sedaj že čisto naturaliziran Bolgar, smo že omenili mimogrede. Njegovi dve sliki s Šipke so staromodne stvari, tihožitje pa je dolgočasno. Profesor Boris Mihajlov teži bolj za dekorativno umetnostjo, in če povemo še, da se je izobraževal v Italiji, bodi dovolj. Izložil je v Belgradu le eno krajino „Predeo iz Vladaja“. H. Petrov, pejsažist, ki dela tudi v akvarelski tehniki, ima tudi samo eno krajino. Petko Klisurov je mož italijanske šole, strašno minuciozen ter radi tega ne pravi njegova „Vesela učenica“ ugodnega vtiska. S. Dojčev je poslal krajino „Devensko jezero“. H. Iliev, ki je v prvi vrsti krajinar, je študiral v Pragi, Teodor Mavrodinov pa v Italiji. Oba sta, recimo — srednje umetniške višine. Mavrodinova „Makedonka iz Devra“ je figura kakor izrezana iz papirja, brez plastike.

Vredno je, da se pomudimo nekoliko tudi pri umetniškem naraščanju bolgarskem. To so: A. Mihov, Atanzov, Vazil Dimov, D. Daskalov, K. Kojčev (izložil je projekt za preprogo v bolg. stilu), Marin Georgijev, P. P. Morozov, St. Kovačev, H. Tačev, od katerih nekateri še študirajo v Sofiji. Različni talenti so in seveda še ne vsi samosvoji, vendar se opaža tuintam lep obet za bodočnost. Portret, žaner in tudi krajina so med njimi zastopani. Mihov, recimo, je kolorist, Georgijev je uporabil na svojem „Lovcu“ neverjetne boje za sneg, ki se vidi kakor ena sama sivkasta plast brez nians, Morozov zopet ni slabo pogodil luči pri nekem ženskem portretu, kjer je zlasti dobro izvedel ženski klobuk. Iskreno je želeli, da bi hodila bolgarska umetniška mladina po dovršenih študijah v Sofiji v svet, v umetniške centrale, ne sicer v akademije, temveč v nove galerije in v izložbe!

Gospica Hodina je to že storila. Baš njen portret, edino njeno delo v Belgradu, kaže blagodejni vpliv novih pridobitev v slikarstvu. Kostum na tem portretu je izmed najkrasnejših objektov na vsem bolgarskem oddelku. Bela obleka sedeče dame je v gubah izborna pogojena; široki čopič umetnice harmonira z izrednim okusom barve, kajti zelena pentlja za vratom je v kontrastu res fina. Gospica Hodina postane morda umetnica, ki dvigne svoj sloves nad mnoge svoje kolege.

Stevan Ivanov slika večidel svetniške podobe, ikonopisec je. „Sv. Bogorodica“ je bizantinska madona na visokem prestolu, z de-

tetom v naročju, nad glavo se ji blešči bizantinska glorijska. Ozadje je mozaik z dvema klečečima angeloma v belih togah, dočim je Bogorodica v temni halji. Senca nad očmi madoninimi je vrlo interesantna. Nasprotje Ivanovu je Aleksander Božinov, ki se kaj malo briga za sveto ali nesveto, kajti on je prvi bolgarski karikaturist, živahen človek z dobro tehniko, in ako bi imel več duše, več občutja v svojih delih, smatrali bi ga lahko res za velikega. Drugi ilustrator, ki je bil sofijski učenec, je H. Tačev. Njegove risbe so dekorativne, a njegovi knjižni okraski, platnice in projekti okusne stvari. Arhitekt Maričkov je pristaš modernih struj, njegov načrt za gimnazijo v Juč-Bunaru je bila edina arhitektonična risba na izložbi.

Kipar je bil na bolgarskem oddelku en sam, a tudi ta se ni povzpел niti do približne višine, na kateri stoje hrvaški kiparji, ki so se udeležili jugoslovanske razstave. M. Vasiljev je študiral v Monakovem in v Pragi. Njegova dela so popolnoma gladka, akademska, brez globočjega pojmovanja materije in predmeta. Soha kneza bolgarskega je le okoli oči nekoliko bolj zanimiva in karakteristična, basrelief „Na česmi“ pa je izvršen v tisti maniri, katero sploh ljubi Vasiljev.

O Hrvatih nam ni treba tako obširno referirati, kajti hrvaški umetniki so našemu občinstvu že itak vsaj deloma znani, bodisi, ker so ljubitelji umetnosti — dasi jih je pri nas, žal, tako malo! — osebno posečali zagrebški paviljon, bodisi, ker so slovenski časniki že precej poročali o njih ter prinašali tudi reprodukcije hrvaških slik in kipov. Poleg tega pa hrvaški „Salon“, ki je izšel ob prvi zagrebški razstavi, ni ostal nepoznan po naših krajih.

Vobče moramo reči, da je hrvaški oddelek na belgrajski izložbi najbolj virtuozen, ker znači hrvaško umetnost pred vsem moderna. Hrvaško slikarstvo ni vzraslo iz poljske grude, ni izraz spontane genijalnosti, nego produkt estetizirane duše. V hrvaškem delu je viselo več simbolističnih stvari nego v vseh drugih oddelkih skupaj, vrhutega pa je bilo najti ondi dokaj dekorativnih motivov. Pejsaž je bil zlasti lep, finesarski, ne tako veristen, kakor n. pr. pri Slovencih.

Dobro znani Vlaho Bukovac, sedaj profesor na praški akademiji, je bil zastopan s skico slavnega zagrinjala zagrebškega gledišča, ki je vsakemu izobraženemu Slovencu v spominu. Fini stvari sta portret dr. Ive Maliča in „Patricijka“, ki je last Strossmajerjeve galerije. Bukovcu, kakor znano, ni glavno energičen zamah, nego umerjena poteza, polna elegance, ne mogočna plastika, nego tih

harmoničen efekt. Portret je pred vsem dober v karakteristiki izraza. Celestina Medovića portret nadbiskupa Posilovića je izmed najboljših portretov v vsej izložbi, dasi ni bravurne plastike v njem. „Rimljanka“ je seveda čisto drugače delana nego nadbiskup. Sploh ima Medović tople, južne barve, voluptuarno nadahnen kolorit. Njegov čopič izvršuje slike ter se ne ustavlja ob skicah, doseči hoče mehko in vzbuditi ugodljivost gledalčevu. Medović je slikar estetične naslade. Dve študiji za „Krunisanje Ladislava Napuljca“ sta seveda nekaj čisto drugega nego Paja Jovanović. „Staro groblje“ je böcklinski motiv ter je znano Slovincem že po reprodukciji. Jako zanimivo je dvoje tihožitij.

Dočim je Celestin Medović realist, je Bela Čikoš pl. Stojanović harmonist in edino le njemu pristoji ta epiteton v celi belgrajski razstavi. Čikoš je velik v slikarski tehniki, kajti tehnika mu je ideal, ter gre molče mimo nature. Izbere si dva, tri osnovne tone ter jih preliva z genijalno virtuoznostjo, izvršitev je gladka, vendar skupnost krasno enostavna. „Pietà“ iz Strossmajerjeve galerije je rumeno-vijoletno osvetljena ter dela vtisk baroškega slikanja. Mehka luč je polna turobne žalosti, na licu Matere božje je izražena neskončna bolest. Žena, ki poljubuje Zveličarjevo roko, ima okoli oči drzen problem refleksov fino rešen. „Innocentio“, na žrtveniku ležečo v beli togi, objokujejo postave v vijoletnih haljah v različnih poziturah, v ozadju žari oranžna zarja, od strani pada zelenkast odsev. Ta umotvor je mogočnega, silnega občutja. „Nadahnuće psihe“ je apartna slika, omeglenjena, a izvedena z velikim okusom. Krajina iz hrvaškega primorja se ne da primerjati s simbolističnimi Čikoševimi deli.

Ivan Tišov je izložil že znani velikanski paneau „Slavonska idila“, kjer prevladuje sladkoba mesto resnice. Devojke v narodnih nošah so, kakor bi prišle iz glediške garderobe, neobičajna plastika piskača, ki gode na ples, moti v celoti, dasi je ta detajl zase prav imeniten. Dragan Melkus, dosedaj malo znan, ima pastel „Pred večer“, krajino z ribnikom, za katerim se dviga topol; večerno solnce je vrlo pogojeno. Otona Ivekovića smo srečali z njegovim najboljšim delom „Na kordonu“, kjer so konji priznani dobri in diha napetost situacije iz sleherne poteze. V pejsažu smo zasledili zelenje, kakršno smo videli tudi v slovenskem oddelku v tretji sobi in ki nikjer v prirodi ne eksistira. Joso Bužan je portretist, ki nima čisto modernega obeležja ter se izgublja včasih v detajl. Krajine ni imel nobene. Robert Auer je dekorater, sladek do skrajnosti, v liniji in

barvi čisto ženska. „Kraljica rož“ iz Zagreba je znana skupina devojk v tančicah, sredi katere stoji kraljica (akt). Modro-zlato in rdeče-zlato učinkuje neprijetno („Krizanteme“, „Slez“). Josif Bauer je tudi dekorativen, literaren in v okusu rafiniran. O Branimiru, Šenoi, Brunu Bauru, Branimiru Bečiću, Zori pl. Preradovičevi, Mariji Baurovi in Ferdu Kovačeviću bi radi obširneje pisali, toda pomanjkuje nam prostora. Omeniti pa moramo tri hrvaške mariniste, med njimi je E. Vidović resničen, diven slikar. Dalmatinec je in zaljubljen se je v mirno morsko zrcalo, v čudovito lepe barve, polne južnih nians in različnih lokalnih tonov, ki se prelivajo v krasno harmonijo. Taka je „Spletska luka“ z mestom v ozadju in svetlim pasom nad njim, ki se odbija v sivomodrem morju. Klemens Crnčić ne pušča nad svojimi marinami velikega svoda, ki se vzpenja nad morjem, nego hoče doseči veliko daljavo s tem, da odreže sliko blizu nad horizontom. Crnčić slika zeleno valovje. Kolorit mu je živejši, nego je Vidovičev. Vrtovi in grede s pestrim cvetjem dela Crnčić krepko, s spahtelom in ostrimi kontrasti; „Divlji mak“ ima pred vsem globino kot ne vsak pejzaž na jugoslovanski razstavi. Križman pa ljubi lahno gibajoče se morje („Kastelansko morje“, „Samoča“). Da je baš sneg težko podati naravno, se vidi v njegovih „Zimi“.

V kiparstvu stoje Hrvati na višku. Prav iskreno nam je žal, da ne moremo radi nedostajanja prostora vsaj približno podati vtiska, ki ga je napravil na nas Frangeš. Njegova divna umetnost se bliža tisti višavi čiste skulpture, ki se začinja tedaj, ko se umetniški individuum popolnoma projecira v notranjost, se absolutno zatopi v idejo ter pusti vnmear milieu. Te milosti iz neba ni deležen vsak, ki suče dleto, in veliko občinstva razumeva to čisto skulpturo najmanj izmed vseh panog vesoljne umetnosti, celo simfonična glasba mu je morda pristopnejša. Najkrasnejši in za naš okus najintimnejši umotvor izmed hrvaških in skoro tudi v vsej razstavi je bil Frangešev „Angelus“ („Blagovesti“) v beli sadri. Upodobljeni sta le glavi Marije in Gabrijela ter spodnji del rok. Angel se nalahko dotika las Bogorodičinih ter ji šepče skrivnost. Mati božja ima sklonjen profil, sklenjene roke ima povešene. Koliko čuvstvene vdanosti je samo v teh rokah! Če gledaš čarobno silhueto tega kipa, ki je rahlo odet s sadro, iz katere vstaja, okoliinokoli, se ti pokaže od vsake pozicije nova, nedosežna krasota. „Sv. Dominik“ in „Rimljanin“ sta prezanimiva v kompoziciji in karakteristična za Frangeševo ustvarjanje, ker baš tu je ideja čisto obvladala materijo. Rimljanov obraz, poln gub, poln mišic, ki so vse

napete ter teže same vase, v svoj egoizem. Bodeče oči so zakopane v zemljo, v materijalnost. Sv. Dominik ima izraz, zamaknjen v eterske višave, pogled obrnjen v nadzemske ideale; vse leži izven njega: pozabil je samega sebe, zato pa je modelovanje enostavno, asketsko. O drugih delih Frangeševih, ki je eno interesantnejše od drugega, ne bomo pisali, ker so brezdvomno tudi nekoliko znana Slovencem. Monument leta 1879. padlim junakom (v Oseku) je izboren v pozi, ne toliko monumentalen kot velik po izvršitvi. Plakete Frangeševe — kaj hočemo drugega reči, kot da so občudovanja vredne. „Isus prijatelj dece“ (kaseta) je iskren kot molitev in ljubeč kot dražestna fabula. Rudolf Valdec je monumentalni hrvaški kipar; tako intimen kot Frangeš ni, pač pa je krepkejši. Portreti in reliefi so delani energično, v osnutkih za spomenike kaže velik razmah, širino. „Magdalena“ je skulptura, iz katere diha naturalistična pohota. Vobče Valdec nima tako vznemirjene površine kakor Frangeš, kaže epsko umirjenost brez globoke duševnosti. Popoln lirik je Ivan Meštrović. „Na grobu mrtvih ideala“ je psihološko zamišljeno delo v zeleni patini. Moški akt, sklonjen in potrt od težke izgube, si podpira svinčeno glavo, prsti grabijo za čelo, druga roka se prijemlje obupno za koleno; zdi se, da se pogreza ter resignira. Tiha, silna moška žalost je občutje, ki objema opazovalca. „Život“, ki je bil tudi že v dunajski „Secesiji“ izložen, sta dve telesi, moški in žena, ki se objemata v strastni ljubezni. Meštrovićeva dva portreta, prof. Königa in glumca Branića, sta divni stvari, na katerih je vsaka mišica izraz duševnosti modelov, vsaka poteza govori o genijalnosti kiparjevi. V izvedbi površine je Meštrović, dasi tako mlad, prvi med kiparji na jugoslovanski izložbi.

Naposled nam je preiti do Slovencev. Hrvati in Slovenci so umetniško nad Srbi in Bolgari. Hrvati in Slovenci so moderni, uporabljajo vse tehnične in idejne pridobitve nove umetnosti, dočim zlasti Bolgari in za njimi Srbi slone še vedno po večini na stari, dobri, tradicionalni tehniki — po večini pravimo, ker tuintam se nahaja tudi med njimi talent, ki hoče razbiti spone. Hrvati se razločujejo zopet od Slovencev tako, kot se razlikujejo dehteče orhideje od preprostih lepih poljskih cvetlic, kajti Slovencem, posebno umetniški zvezi „Savi“, katero edino moremo imenovati reprezentantinja sedanjega našega slikarstva, je deviza resnica in narava, torej najvišje zadače vsake umetnosti. V „Savi“ so zbrani slovenski realisti, lahko bi rekli celo veristi, ki stremijo z resno odločnostjo, podati nekaj originalnega, samosvojega, in pri tem jih vodi luč, ki se razliva

izpod neba, in barva, v kateri blešči zemeljsko površje. Ta svoj visoki cilj dosega „Sava“ bolj in bolj; v vsaki izložbi se pomakne za stopnjo višje. Izmed Savanov, ki so konstituirali svoj klub za časa dunajske razstave pri Miethkeju, so bili zastopani v Belgradu Rihard Jakopič, Matija Jama, Ivan Grohar, Ferdo Vesel, Matej Sternen, Peter Žmitek in Roza Klein; prvi naš kipar Berneker, žal, ni poslal ničesar. „Sava“ je razstavila večinoma stvari, ki so bile že na II. slovenski umetniški izložbi v Ljubljani in potem na Dunaju, vsak teh umetnikov pa je napravil seveda med tem še nekaj novih umotvorov, zlasti Grohar se je dvignil od ljubljanske razstave visoko gori, kajti postal je popoln pointilist ter analizuje barve z moško energijo. Jama je v svoji tihi melanholiji podal najkrasnejše nove pejsaže, Jakopič je v polno zvenceh akordih izvršil mnogo krajin, polnih solnca, eno krasnejšo od druge. V podrobnosti se spuščati nimamo prostora, poudarjamo le, da je „Sava“ tisto torišče, na katerem se je povzpela naša upodablajoča umetnost tako visoko, da stopamo lahko ponosno pred svetovni tribunal in da niti eden kulturni pojav med nami samimi ni vzbudil tako malo odmeva doma, da, celo direktnega preziranja pri omejenem občinstvu kakor ta meteor na našem kulturnem obzorju.

Vstala pa je že tudi mlada „Vesna“, ki je zbirališče umetniške akademiške mladine. Kako da je vzknila iz tako peščenih tal, kakor so pri nas, je po naravnih zakonih neumevno, ter smo skoro prisiljeni verjeti v čudeže. V „Vesni“ smo zasledili prav izbornih risarjev, dočim so v „Savi“ zbrani v prvi vrsti slikarji. „Vesnani“ teže poleg tega za nacionalnostjo, kajti po risbah in guachih nahajamo vse polno narodnih ornamentov, ki so jih nabrali po starih skrinjah, pomolih, durih, kožuhih, majolikah itd. „Vesna“ deluje v tej smeri sistematično, in vsled tega upamo, da ustvarijo ti mladi umetniki umetnost, ki bo pristno naša, individualno-narodna, izraz ljudske psihe, kot je umetnost „Savanov“ izraz naše zemlje. Gvidon Birola in Maksim Gaspari sta razstavila ilustracije nekaterih narodnih pesmi, s kranjskimi tipi v krasni kompoziciji in nepogrešni risbi. Te risbe s peresom in par guachev dihajo tako mehko liriko in ljubko prisrčnost, da jima moramo priznati prvenstvo v „Vesni“. Gasparijeva „Radost“ n. pr. predočuje zavaljenega možička s klubkom postrani in belo rožo za trakom, sedečega na bregu ob tolmunu. Spodaj v vodi plešejo zlate ribice, ki jim gode imenitni možak na harmoniko. Ta naivna poezija nas spominja v občutju na ruske narodne povesti. Šaša Šantel ima dober portret stare gospe

ter nekaj krajin v zelenih živih tonih, Josip Zolja nekaj zanimivih rjavih glav. Avgusta Šantel je najboljša slovenska akvarelistka, katere Melita Rojic ne dosega. Henrik Smrekar je podal markantno karikaturu „Katol. mladeniči“. Mladi kiparji Peruzzi, Kerdič in Ajlec imajo zanimive stvari, Peruzzi več fino modelovanih portretov z okusno patino in moderno delano „Nezakonsko mater“, na kateri je koža podana s finimi vzdrhtaji, dober je zlasti tudi izraz nad očmi pri materi, h kateri se tišči dete res instinktivno. „Smrt je ljubav — smrt je življenje“ je dobra v kompoziciji, reprodukcijo je objavil itak „Slovan“. „Vesna“ ima poleg tega v svojem okrilju umetnoobrtne stvari, ki nam delajo vso čast. Zalka Novakova, Minka Rakovec in Ružica Sever so zastopane s paravani, zastori in gobelini, ki so prava umetniška dela v vezenju. Največjo pozornost pa je vzbujal „Vesnjan“ Avgust Berthold s svojimi dovršenimi umetniškimi fotografijami, v katerih je dosegel toliko impresije in toliko enotnosti, da ni hotel spočetka marsikak veččak verjeti, da so Bertholdova dela fotografije, ker jih je v resnici mnogo čisto sličnih radiranjem. Berthold zna podati močno občutje, da, subjektivni moment v toliki meri, da se njegove fotografije lahko nazovejo „Stimmungsbilder“; on zna pač z umetniškim okusom izbrati motiv. Berthold je mojster v fotografijski krajini, ki jo izvršuje z gumijevim in pigmentnim tiskom, poleg tega pa je velik tudi v portretu, n. pr. „Portret“ slikarja Jakopiča; izmed pejsažev pa je najkrasnejši gumijev odtisk „Zima“ (iz starega Frankfurta).

Tretja skupina slovenskih umetnikov, ki niso pri nobeni zvezi, je imela tudi svojo dvorano kakor „Sava“ in „Vesna“. Mnogo je bilo tu slabih stvari in boljše bi bilo, če bi se ne bile razobesile v jugoslovanski izložbi, ker nekateri diletanti nimajo pravice reprezentirati slovenske umetnosti. Bilo pa je tudi tu umotvorov velike vrednosti, n. pr. Ažbetova „Zamorka“. Ivan Vavpotič je izložil imenitno risbo „Vest“ ter par krajin, Tratnik pejsaž „Selo Kokarje“, sicer dobro stvar, le v liniji nekoliko pretrdo. Prof. Gvajz je poslal obširno serijo deloma že v Ljubljani izloženih stvari, Josip Germ pa je izložil štiri slike, ki smo jih doma videli opetovano. Prof. Celestin Mis je imel dve lepi sohi.

Slovenski oddelek so aranžirali za „Savo“ Rikard Jakopič, za „Vesno“ mladi nadarjeni arhitekt Vilko Sever, ki je član društva, za tretjo skupino pa Jos. Germ. Vsi trije so zadostili svoji nalogi, kolikor so mogli, ker v lokalni, ki ni zidan za izložbe, ne more priti moderna aranžerska umetnost do posebne veljave; stene

so bile preoblečene s sivkastim platnom, s katerim je bil zastrt tudi strop.

Tudi s Slovenci smo pri kraju. In kaj hočemo tudi pisati še o njih! Umetniki so — diletante zavračamo a priori. Domišljevali si nismo nikdar, da bi se smeli vtikati v nedotekljivo, sakrosanktno umetniško ustvarjanje. Ponižno smo hoteli posredovati med umetniki in publiko, s skromnimi močmi jih predočiti občinstvu. Občinstvo jih je videlo, ker so stopili že večkrak prednje, pisalo se je o njih že dosti obširno, radi tega se usojamo trditi brezobzirno, da jih je javnost spoznala, če je hotela. In ako jih pozna, potem je naš finale čisto primeren, ako z vso odločnostjo poudarjamo zopet na tem mestu postulat, ki naj postane naš slovenski „ceterum autem censeo“, namreč zahtevo, da dobimo umetniško galerijo v Ljubljani. Umetniški dom v Ljubljani je absolutno potreben z nacionalnega stališča ter neobhoden z občnega kulturnega vidika. Zakaj, razpravljalo se je že o različnih časih ter na različnih mestih dovolj.

Na grobovih.

<p>Odprla se božja je njiva in vstopile so množice — ljubezen prižgala na grobih je blede lučice . . .</p>	<p>To bilo je vroče molitve, to bilo je upov in nad, kot bi posetila danes grobišče razkošna pomlad!</p>
--	--

<p>Obstal sem, da molil pobožno bi z drugimi „Requiem . . .“, kar nova gomila odkrila se mojim je trudnim očem.</p>	<p>Porastel z usehlím zelenjem — to grob je bil mojih želja . . . — brez svečic, brez vencev opojnih, pozabljen od vsega sveta . . .</p>
---	--

Zaplakala moja je duša
in bolno zaplakal sem jaz —
odhitel raz živo sem groblje
ven v pestri jesenski mraz —

Budislav.

Prijateljstvo in ljubezen.

Spisal Jos. Frančič.

(Konec.)

XVIII.

In vendar nisem nič drugega kakor marioneta!“ To je bila prva misel, ki je prešinila Milanu glavo, ko se je bil prebudil po jako slabi, nemirni noči. Prišlo mu je bilo hipoma nekaj kakor spoznanje in nadaljeval je sam pri sebi: „Vse, vse so storili iz mene, kar so hoteli! Kje je bila tu moja volja? Sam sebi sem lagal, ko sem se skušal prepričati, da sem jaz hotel tako!“

V njegovem srcu je bilo že nekaj dni tako pusto in prazno! Pogrešal je docela tiste sreče, katere bi moral biti po njegovem mnenju deležen človek na njegovem mestu, človek, ki ljubi in je na cilju svojega hrepenenja. Začel je bil premišljati, kako je postal Vidin ženin, in groza ga je bilo. Če bi Vido ne ljubil, če bi ga bila samo maščevalnost do Zore zapeljala in premotila? . . . Toda ne, ne, Vido je ljubil, a vse drugo mu je bilo tako zoprno! Zakaj so tako hiteli s poroko, zakaj se je moralo vse tako zgoditi, kakor so drugi hoteli, zakaj bi se ne bilo malo počakalo! . . . Ah, sami egoisti, sami egoisti so! Niti dihati mu niso pustili tako, kakor bi bil on hotel, in hiteli so, ker je pač njim kazalo tako! . . . Toda če je Vido ljubil, ljubil goreče in mogočno, kakor mora ljubiti mož svojo izvoljenko, predno se združi za celo življenje z njo, kako potem, da se je njemu tako malo mudilo, kako potem, da si je želel odloga? . . . Sam ni razumel tega in vedno hujše dvojbe so se ga polaščevale.

Že dolgo pa ni bil tako slabe volje kakor tisto jutro. Celó noč je blodil in ležal kakor v omotici. Ničesar se ni spominjal jasno, kar je sanjal, a navzlic temu mu je tako neprijetno zvenelo po prsih, navzlic temu ga je bolelo srce . . . Toliko je vedel, da je imel opraviti v sanjah z dr. Bronovo soprogo, z Zoro in Vido, a kaj, tega se ni spominjal več. Tudi o veliki, ostudni kači je sanjal in misel na to ga je navdajala še zdaj z grozo. Čul je kot otrok večkrat, da ne pomeni nič dobrega, ako sanja človek o kačah, in odmev, ki mu ga je budil spomin na tisto pripovedovanje v njegovem čuvstovanju, je bil kriv nemara, da so se mu oglašale zle slutnje in da ga je navdajal nekak strah. Toda naposled se je ojačil in vzkliknil:

„Vraga, kako smešno! Vsake sanje me že spravijo iz ravnovesja in vsaka misel, ki se mi porodi nenadoma, omaje moja načela! Sploh mora postati drugače! Poslej hočem biti mož! Če nisem ravnal dozdej po svoji volji, hočem poslej! Vida bode moja žena, vseh drugih se iznebim! In da bode Vida taka, kakršno si želim, za to že poskrbim! . . .“

A komaj je bil storil ta sklep, se ga je začela že zopet loveti malodušnost.

„In vendar čudno, odkod te misli, odkod te sanje?“ si je dejal. Mislil je in mislil, naposled pa se je zasmel:

„Hahaha, krasno, res!“

Spomnil se je pomenka, ki ga je čul prejšnji dan iz ust dveh kmetov, ki sta bila prišla mimo njega:

„Ženska je zvita kot hudič!“ je rekel eden izmed njiju. Njegov drug pa je odvrnil:

„Še bolj! Jaz se le čudim, da je v raju vrag zapeljal Evo, in ne Eva vraga!“

Več ni slišal, a te besede so ga bile čudno dirnile. Zdaj pa je bil vesel, da so mu prišle na misel, ker je bil uverjen, da so se njegove sanje o kači izcimile zgolj iz teh besed.

Dvignil se je iz postelje in se začel oblačiti.

Skoraj se je bil potolažil. Toda ko kmalu nato zunaj pozvoni, ga pretrese iznova neprijetno čuvstvo. „Samo nobenega pisma ne danes!“ si je zaželel. Odkar je bil dobil ono pismo, je imel čudno mržnjo do vseh pisem, zlasti pa nekatere dni. „Samo nobenega pisma ne!“ si je ponovil, toda pomagalo ni nič: potrkal je pismo-noša in mu izročil biljet.

Kri se mu je zapodila k srcu.

„Neznana pisava! Odkod spet to?“

Nekaj časa je držal biljet v roki, kakor bi se ne mogel odločiti, kaj naj stori, potem pa ga odložil rekoč:

„Ne, ne bom čital! Čemu bi si kvaril dan!“

Med tem, ko se je oblačil, se je nekolikokrat ozrl tja, kamor je bil položil pisemce. Mikalo ga je vendarle, da bi zvedel, od koga je in kake vsebine je. Toda naposled je odšel, ne da bi ga bil odprl.

Na poti proti pisarni sreča dr. Brona.

„Še nisem imel prilike, osebno čestitati!“ mu pripomni, ko sta se bila pozdravila. Njegov glas je bil prijazen, toda Milanu se je zdelo, da mu noče pogledati v oči. In tudi glas se mu je nekoliko izpremenil, ko je dostavil: „Pri nas vas pogrešajo, zelo pogrešajo!“

„Kaj ima danes ta?“ je pomislil Milan. Iz besed dr. Brona je zvenelo nekaj kakor sarkazem ali pa pritajen srd. Milan se je začel opravičevati, da ima malo časa, a dr. Bron je odvrnil:

„To je umevno, da se držite svoje neveste, in prav je tako! Želim torej še enkrat, da bi bili srečni v svojem novem stanu! . . .“

Podala sta si roke in se razšla. Milan se je ozrl za njim in zdelo se mu je, da ne hodi več tako pokoncu, kakor je hodil včasih.

„Tega človeka nekaj tišči!“ si je dejal in kakor že enkrat, se mu je zasmilil zopet — to pot, ne da bi bil vedel zakaj . . .

V pisarni se je zaman trudil, da bi bil zbral ono pozornost, ki je je treba pri delu. Tisti biljet mu ni dal miru. Kesal se je, da ga ni prečital in potem vrgel vstran. Sicer pa odkod to prepričanje, da je vsebina pisma neprijetna zanj? Saj tudi slutnje varajo, ah, in še kako! Zdel se je iznova sam sebi smešen. Čemu biti tak pesimist? . . .

Posrečilo se mu je, zazibati se v vse drugo občutje, in naposled je bil skoro uverjen, da se je motil in da ga ne čaka nič neprijetnega. Njegova radovednost je bila zdaj tolika, da ga ni strpelo več v pisarni. Del je svojo mizo v red in odšel.

Dospevši domov, si ni pomišljal kar nič več. Posegel je po pismu, odprl ga in pregledal. Prvi hip se niti zavedel ni resnice. Bilo mu je, kakor bi i zdaj samo sanjal. To, kar je čital, je bilo tako čudno, tako nepričakovano, da ni mogel pojmiti. Kaj hočejo te vrste, kaj hoče ta šopek suhih šmarnic? Nekdo uganja burke ž njim, ali pa je vse čarovnost! . . . Toda polagoma se mu je začelo svitati, polagoma je začel umevati, in čim bolj je prodiral do spoznanja, tem bolj je strmel, tem bolj mu je zastajala kri po žilah. Nekaj časa je bilo njegovo srce kakor neobčutljivo. Grozni udarec ga je bil omamil. Stopil je k oknu in gledal nekaj časa apatično in topo doli na ljudi, ki so vrveli mimo. Potem pa se mu je hipoma oživilo spet v srcu in zaskalelo ga je, kakor bi mu bil potisnil kdo ostro orožje v prsi.

„Kje . . . kje je tisto pismo?“

Čudno, hranil ga je! Čeprav mu je bilo provzročilo toliko boli, ga vendar ni uničil! Ga je bil mar spravil, ker je bilo dozdevno od Zore — spravil kot edini, dasi tako grenki spominek od nje? . . . Vedel ni sam zakaj.

Nikdar ga ni bil vzel potem več v roke, toda hranil ga je. In zdaj se je hotel prepričati!

Poskušal je odpreti miznico, a prsti so mu bili trdi, odreveneli . . . To malo delo ga je stalo groznega napora . . . Ko pride

naposled do pisma, začne primerjati pisavo. Toda primerjanje je bilo odveč, saj je bilo jasno na prvi pogled! Na obeh listih je bilo podpisano Zora, a podpisa sta bila popolnoma različna!

Jasno, jasno, jasno! O zdaj je umel, zakaj mu Vida nikdar pisati ni hotela, zakaj mu je pošiljala, če le mogoče, ustna poročila, zakaj je moral pisati brat namesto nje, kadar ni šlo drugače! . . . Pravih pisem si nista pisala, ker sta bila itak vsak dan skupaj, a semtertja mu je sporočila kaj malega in ob takih prilikah je pisal brat v njenem imenu. On si je razlagal stvar tako, da ima slabo pisavo, pa da jo je sram tega, mislil je, da tiči vzrok temu v njeni gizdavosti, in rad ji je prezrl to slabost. A zdaj je bila stvar jasna, jasna! . . . Bala se je izdati s svojo pisavo, zato jo je prikrivala — a kako si je hotela pomagati v prihodnje — ve Bog! —

Spomnil se je zdaj, kako mu je dr. Bronova soproga zatrjevala, da Vida ni podla, ni lokava . . . Zasmejal se je divje . . . —

„Ha, če ni podlo to, kaj pa je potem še podlo?! . . . Kaj takega more učiniti samo ženska! . . . O ženska . . . ženska!“

Nekaj časa ni vedel, kaj mu je storiti. Zgrudil se je na posteljo in skril obraz v blazine. Njegove misli so bile zmedene in vedel je samo eno, da je njegova sreča uničena, uničena za vedno! . . .

„Ha, tako zaide človek . . . tako zaide, ako ne posluša glasu svojega srca, ako je preslab, da bi pretrgal mreže, ki so jih ovili drugi okoli njega! . . . A zdaj hočem biti močan . . . močan!“

Sovraštvo in srd sta mu napolnila srce in občutil je divjo željo, da bi se maščeval. Prav nič ni mislil zdaj na posledice, ki bi nastale iz tega, kar je nameraval učiniti; vseeno mu je bilo, če osramoti tudi samega sebe pred vsem svetom. Njegovo odkrito, pošteno srce je bilo užaljeno in hotel mu je dati zadoščenja. Da bi postala zdaj morda lahko spet Zora njegova, to mu niti na misel ni hodilo. S prihodnostjo se zdaj sploh ni bavil, zahtevala je sedanost vse njegove moči, vso njegovo pozornost . . .

„Tja . . . tja . . . tja!“ je vzkliknil hipoma in planil pokoncu. „Čim preje je pri kraju, tem bolje!“

In vzel je klobuk in šel. Na ulici se ni zmenil za nikogar. Hitel je, da so ljudje postajali in se ozirali za njim.

Vido je dobil samo v njeni sobi. Malo se je začudila, ko je prišel ob tako nenavadnem času, a vzradostila se je jako njegovega prihoda. Bila si je dela baš mirtni venec na glavo. Primerjala je, kako se ji bode podajal na poročni dan . . .

„Je že tukaj — ali ga vidiš?“ mu zakliče, nič hudega sluteč, ter stopi žarečega obraza predenj.

Milan ostrmi in osupne za hip. Še nikdar se mu ni zdela tako lepa, tako dražestna kakor zdaj s tem znakom nedolžnosti na glavi! Srce mu je zaplakalo in razjokal bi se bil skoro na glas! Ali je mogoče . . . ali je mogoče, da je ta krasna stvar zmožna storiti kaj tako grdega, tako ostudnega? . . . In zdaj je čutil, da je to dekle navzlic vsem dvojbam, ki so ga mučile, odkar je bil zaročen ž njo, vendarle ljubil, čutil tudi, da je njena moč do njega zlasti v tem trenutku velika! Lotevala se ga je zapeljiva misel, bi li ne bilo najbolje, da bi ji odpustil . . . da bi pozabil. Imelo ga je neutešno hrepenenje, da bi jo bil tako, kakor je stala pred njim — z vencem na glavi, tako pregrešno, a vendar tako lepo — objel in pritisnil nase, da bi se bil ves vdal slasti, ki je prešinjala njegov život ob pogledu njenega krasnega, mladostnega telesa . . .

Ona je nemara tudi pričakovala kaj takega, kajti lice se ji je zmračilo, ko je videla, da se ne gane!

„Ti mar ne ugajam tako?“ ga vpraša plašno. „Najlepši venček je, kar jih je bilo dobiti!“

On pa se baš vsled teh besed zave, po kaj je prišel semkaj, obenem pa se spomni tudi, da bi se storil sokrivega zločina, ako bi ga odobril s tem, da bi se uklonil hipni zahtevi svojega srca. Domislil se je Zore, ki jo je ljubil še vse drugače in ki je bila še vse lepša, še vse krasnejša . . . ki je bila čista . . . Še enkrat sta tekmovali prijateljici druga z drugo, a tudi to pot je zmagala Zora . . . In odločil se je, da ostane trd! Srepro pogleda svojo nevesto, in pomolivši ji pismo tja, reče s pretrganim, bolj in bolj naraščajočim glasom:

„Pa reci, pa reci, če moreš, da nisi tega pisala ti!“

Vida je prebledela. Roke ji omahnejo doli po životu, oči ji zastrme in usta se ji odpro kakor človeku, katerega je nenadoma premagal smrtni strah . . .

„Reci, no reci, da nisi pisala ti!“ ponavlja on še glasneje, kajti njegova ogorčenost je naraščala bolj in bolj. In kakor bi jo hotel vzdramiti iz otrplosti, v katero se je bila pogreznila, jo prime za roko ter jo strese na vso moč . . .

Toda ona je še vedno molčala. Stala je kakor okamenela. On pa je končal:

„In zdaj veš, da te poznam, zdaj veš, kaj mislim o tebi, zdaj veš tudi, kako grozno te zaničujem!“

Z uničujočim pogledom se je okrenil vstran od nje in obrnil proti vratom. A tedaj je zdrknila ona na kolena in z obupnim glasom je vzkliknila:

„Milan — ljubila sem te!“

Te besede so bile polne pristnosti in Milan je čutil njih moč. Odmevala je iz njih tako globoka žalost, tako odkritosrčna skesanost, da je zopet omahoval za hip, a potem ga je premagal stud nad podlostjo, ki jo je bila zagrešila, in odšel je, ne da bi bil še kaj rekel . . . Tekel je v svoji zdvijanosti naravnost na kolodvor in se odpeljal . . .

Vida pa je ležala z vencem na glavi, razprostrta po tleh . . . Srepa je buljila oči predse, iz prsi pa so ji prihajali sunkoma čudni, hreščéči, nenaravni glasovi . . .

Še nekaj dni in stala bi bila pred oltarjem, a zdaj? . . . On je bil odšel in znala je, da se ne vrne več . . . Zavedala se je jasno svojega položaja, zavedala tudi, kaj je čaka. Sramota, o kaka sramota! Prihodnjo nedeljo je imela biti zadnjikrat na oklicu, vse mesto je govorilo o njeni poroki — ha, kako se ji bodo rogali, kako bodo stikali glave, kako kazali za njo! . . . A bolj nego to jo je morila misel, da jo zaničuje on in da je zaslužila to zaničevanje! In od katerekoli strani je pogledala stvar — zanjo ni bilo rešitve, zanjo ni bilo izhoda! . . . Samo ena pot je bila, grenka, bridka pot, in to je morala nastopiti! Ne, te moči ni imela, da bi bila prenašala to . . . Živeti v zavesti lastne krivde, zaničevana, zasramovana — nemogoče!

„Umreti moram — umreti!“ je jeknila pretresljivo in glava ji je omahnila, da je butnila z lepim čelom ob trda tla . . .

XIX.

Prav tisti dan, ko bi se imela vršiti Vidina poroka, so prinesli tržaški časopisi sledečo novico:

„Mlado, lepo damo iz boljših krogov, ki se je odpeljala po noči s parnikom iz Trsta proti Benetkam, so ob prihodu v to mesto pogrešili na ladji. Drugega se ne da misliti, kakor da se je v tem, ko so drugi potniki spali, splazila na krov in skočila v morje.“

In prav tisti dan je došlo Zori pismo iz Trsta, ki se je glasilo:

Draga prijateljica!

Od nikogar se nisem poslovila, nikomur se mi ne vidi potrebno dajati računa o tem, kar sem si storiti namenila, a ločiti se

ne morem s sveta, da bi se pri Tebi ne zglasila! Da, Zora, jaz umrjem! To je moj trdni, neomajni sklep! Nočem, da bi me kdo rešiti skušal; meni ni na tem, da bi se obdala morda z romantiškim sojem — ne, umreti hočem, zato sem si izbrala čas, ko je vsaka pomoč, vsaka rešitev izključena! Nihče, nihče ne bo slutil, kje so se zgrnili nad mojim mladim telesom grenki morski valovi, nihče ne bo vedel, kje so raztrgale to truplo, po katerem se pretaka zdaj še živa, gorka kri, grde morske pošasti! Grozen konec, a neizogiben!

Odpusti mi, Zora, meni umirajoči! Hudo sem se pregrešila zoper Tebe, a tudi hudo kaznen sem si naložila! Odpusti mi! Če ga napol tako ljubiš, kakor sem ga ljubila jaz, se ti bode zdelo umevno moje dejanje. Moja nesrečna strast me je zapeljala, a zato se pokorim! . . .

Zora, moj je bil le malo časa in še takrat le napol — to sem živo čutila — tvoj pa bode celo življenje! Srečna boš ž njim in Bog mi je priča, da Ti zdaj privoščim to srečo! Njemu ne pišem, ker vem, kako me zaničuje! A če se me kdaj v poznejših letih, ko mu sovraštvo do mene v srcu poneha, spomni s kako besedo, tedaj porabi priliko in mu sporoči moj pozdrav, katerega mu pošiljam trenotek pred smrtjo! . . .

Kako krasen je pogled v svet! Nad mano sinje nebo, pred mano kipeče morje! Ah, to morje! Kako veličastno je! In kako ljubko se zigravajo ti zeleni valčki po njem, kako zvene in pojo . . . kako me kličejo in vabijo! Oh, saj grem, saj grem! Kmalu, kmalu me zaziblujete v večni sen! . . . — Solnce se že nagiblje k zatonu. Nebo in morje se zagrinjata v rdeče oblake. Bolj in bolj pojemljejo solnčni žarki in vedno globokeje se pogreza ognjena obla. Še en hipec in ne bo je več! Potem pa pride noč, zame dolga . . . dolga noč! — —

Zora, v tem trenotku se živo zavedam krasote tistih srečnih dni, ko nama je še tako jasno sijalo solnce, ko je še tako lepo cvetlo najino prijateljstvo! . . . O, da ni ostalo tako! . . . O, da je morala priti — ljubezen! —

Zdravstvuj!

Vida.

Prejšnji večer pozno v noč se je bil vrnil Milan, ne da bi bil slutil, kaj se je zgodilo, ko ga ni bilo. Bil se je nekoliko pomiril in se zavedel, da je dolžan stopiti do Zore. 'A njej se je bila bolezen shujšala. Pridružilo se je bilo vnetje rebrne mreže. „Navadna komplikacija pri tej bolezni!“ je trdil zdravnik. Zora pa je vedela,

kaj je pospešilo to novo stopnjo bolezní . . . vedela je, kdaj se je prehladila, a znala tudi in čutila, da pomenja to zanjo katastrofo . . .

Ko je stopil Milan prednjo, je bila že onemogla . . .

Milan je vztrepetal, ko jo je videl tako izpremenjeno. Ah, to ni bila več tista Zora, ki jo je nekđaj tako ljubil . . . to bitje, ki je ležalo tu pred njim tako izhujšano in izmučeno, je vzbujalo samo še neskončno usmiljenje v njegovem srcu. A tem huje mu je bilo ob dvojni izgubi, ob izgubi svoje ljubezní in izgubi tiste, od katere je pričakoval nekđaj vso srečo svojega življenja. Kajti vedel je, da Zori ni pomagati več. Njen obraz je bil apatičen in nobenega izraza ni bilo več v njem. Samo v očeh je blestelo še nekaj, kakor odsev nekđanjih željá, a obenem žalost in tiha resignacija. Nekaj nepopisno otožnega se je zrcalilo v tistih nekđaj tako veselih, tako sladkih očeh, nekaj, kar je segalo Milanu v globočino srca. Pozabil je za hip popolnoma na razmerje, ki ga je vezalo na bolnico, videl je ta trenotek samo umirajočega človeka pred seboj in nekaj kakor odpor zoper neusmiljeno usodo se mu je pojavilo v prsih. Kakor bridka ironija se mu je videó v tem hipu vse stvarstvo! „Kaka krutost to“, je mislil sam pri sebi, „kar smatrajo nekateri za neskončno ljubezen, kak nezmisel to, kar imenujejo mnogi neskončno modrost! Ustvarjati in gonobiti — kje je tu ljubezen, kje je tu modrost? Človek je samo igrača v trđih rokah nevidnega demona, ki mu nudi le zaradi tega semtertja malo sladkosti, da tem huje občuti grenkobo, ki mu je toči polne čaše, in da je tem bolj zadoščeno njegovi škodoželjnosti! . . .“

Ah, tudi tako bitje mora iti v cvetu svoje mladosti, če hoče tista brezčutna moč! . . . —

Človečanstvo se je upiralo v njem zoper neizprosno te moči . . . njegov srd je naraščal in v tem srdú in v tej obupnosti so prešinjale skoro bogokletne misli njegovo glavo! . . .

Kakor v omotici je odhajal . . .

Ko pa je prišel domov, se je zgrudil in po mnogih letih je zopet jokál, jokál kakor še nikdar v svojem življenju . . . —

Nekaj dni po tistem so položili Zoro na mrtvaški oder . . .

* * *

Vse se je bilo završilo tako mirno, tako tiho, tako vsakdanje! Vse se je bilo končalo kakor v sto in sto drugih slučajih . . . Vsak dan srečujemo črne vozove s pozlačenimi křtami in vsak dan čítamo po časopisih, za kako boleznijo je umrl ta ali oni, a za duševne vzroke,

katerih posledice so telesne bolezni, ne vpraša nihče. Vsak dan srečujemo mrtvaške izprevide, bogate in uboge, a nihče se ne zaveda, koliko strtih src se vozi mimo nas, koliko izmed teh, ki so umrli navidezno navadne smrti, je postalo žrtev nasilstva; nihče ne ve, koliko teh, ki so umrli za sušico, za to in ono boleznijo, je umoril gnev, žalost, neutešeno hrepenenje . . . Nihče se ne zaveda, koliko tragedij, pretresljivih tragedij se završi sredi nas vsak dan! . . . Vse se je bilo končalo tako mirno, tiho in navadno in nihče se ni čudil. Zora je bila umrla — no, zato, ker je že prej nekdo imel legar v hiši! Škoda dekleta, toda kaj se hoče! . . .

Malo več senzacije je vzbujala Vidina smrt. Ali naposled se je zdelo ljudem tudi to umevno. Razložili so si kmalu njen obupni čin. Starši so jo silili v zakon, katerega se je branila . . . Ljubila je lepega, mladega častnika, ki pa je ni mogel poročiti, ker ni bilo potrebnega denarja za kavcijo . . . in ker je videla, da bode v zakonu nesrečna in da svojega izvoljenca ne bode mogla pozabiti, je šla v smrt! . . .

Vse to je bilo tako jasno, tako umljivo, da se tudi zaradi Vidine smrti nihče ni razburjal. Par dni so ljudje o tem govorili, potem pa jih je začel ta pogovor dolgočasiti in pozabili so vse, pozabili celo, da sta bili Zora in Vida pred kratkim časom še najlepši deklici v mestu, in niti tisti, ki so ju nekdaj obožavali, niso mislili več na njiju. Na izprehodu je bilo dovolj drugih lepih deklet, nje so zdaj občudovali, za njimi se drevili, njim se nasmehavali, nje napadali s svojimi drznimi pogledi . . .

A Milan se je čudil, da svet še stoji, da solnce še vedno sije z jasnega neba, da se še vedno menjavata dan in noč. Najbolj pa se je čudil sam sebi . . . Doumeti ni mogel, kako da živi, kako da hodi v pisarno, kako da opravlja svoj posel . . . V srcu je nosil grozno bol, ki jo je občutil tem huje, ker mu je očitala vest, da ni popolnoma nedolžen pri tem, kar se je bilo dogodilo. Če bi bil ostal zvest sam sebi in zvest svoji resni naravi, če bi se ne bil igral z deklicama, če bi ne bil stregel svoji gizdavosti . . . če bi bil precej na jasen način pokazal, da ljubi Zoro, samo Zoro, bi se nemara Vida ne bila menila zanj, ne bi se bila začela skušati z Zoro in ne bila bi se dala zapeljati k onemu ostudnemu činu . . . Tolažil se je s tem, da si prvi čas sam ni bil popolnoma v svesti, h kateri od obeh deklic se nagiblje njegovo srce, tolažil tudi s tem, da tako majhni vzroki ne morejo imeti tako velikih posledic. Potolažil se je včasih, a potem se je spomnil iznova: ali ne provzroči mar po-

gubnega snežnega plazju majhna snežna kepica? In požar, ki uničuje vasi in mesta, ne nastane mar iz neznatne iskrice? Ah, kako nespametno, podtikati velikim dogodkom vedno velike vzroke! . . . Vse na svetu gre svojo čudno, nerazumljivo pot in tam, kjer misli človek, da je gospodar, odločuje često goli slučaj! In baš to spoznanje mu je bilo zopet v tolažbo. Vse gre, kakor mora iti! . . . In če je kaj zakrivil, njegova krivda vendar ne more biti velika, kajti odločilne so bile okolnosti! . . . Tako je mislil, tako se tolažil, tako zahajal iz dvojbe v dvojbo!

Dolgo je mislil, da ne preboli strašnih udarcev, dolgo so se mu vračali trenotki, ko ga je bilo strah življenja, ko se mu je zdelo neizogibno, da popolni konec tragedije s tem, da gre še sam na dolgo pot! Toda one tolažilne misli so dobivale večjo in večjo moč . . . vedno več razlogov se mu je vsiljevalo za to, da bi bilo nespametno, storiti konec lastnemu življenju . . . Smatral je za nemoško, odtegniti se na ta način bolečini in borbi, ki je spojena z vsakim življenjem, in sklenil je živeti in pogumno prenašati, kar mu je naložila usoda. In polagoma se mu je začela celiti rana in vračati zdravje. Počasi so se začele odmikati njegovemu spominu one temne slike, ki so ga tako dolgo plašile, ga tako zelo mučile noč in dan. — In četudi je vedel, da ne ozdravi popolnoma nikdar, da bodo večno odmevali v njegovem srcu oni grozni dogodki, je vendar upal, da pride čas, ko bode i njega še veselila cvetoča pomlad . . . ko bode i njega še ogrevalo zlato solnce . . . Polagoma ga je potegnilo za sabo valovje življenja . . . njegova mladost, njegova mlada kri ga je rešila . . . začel je spet upati . . . spet hrepeneti . . .

Ko pa se je bil vzdramil iz otrplosti, ko se je bil otesel moreče letargije, ko se mu je bila vrnila nekdanja moč, tedaj se je spomnil tudi dr. Bronove soproge zopet.

Nekaj kakor domotožje mu je vzbujala v srcu misel nanjo. Morda zato, ker se je bil pri njej prvič sešel z Zoro, morda tudi iz kakega drugega vzroka — kdo ve. Čutil je potrebo, da bi govoril s kom, ki mu je moralo znano biti njegovo duševno razpoloženje . . . ki je mogel sočustvovati ž njim . . .

Dvakrat je bil že na potu do nje, a vsakokrat se mu je ustavila noga, ko je bil došel do hišnega praga. Obšlo ga je vsakokrat nekaj neprijetnega, ne da bi bil vedel zakaj, in vrnil se je . . .

Toda ono čudno domotožje ga je še vedno gnalo, še vedno sililo k njej. In ko je prišel tretjič do hiše, kjer je stanovala, se ni mogel vrniti več, kajti zdelo se mu je, da sloni na oknu in ga

vidi . . . Zavil je torej v hišo. Ko pa je stopil v sobo, je ležala dr. Bronova soproga na divanu kakor tistikrat, ko jo je bil posetil prvič.

„Danes pa zopet migrena — migrena za izpremembo!“ s temi besedami, govorjenimi z boleznim glasom, ga je pozdravila, na obrazu pa se ji je čitalo zmagoslavje in neprikrito veselje.

„Sedite, prosim, sedite!“

Milan se je usedel, ona pa je nadaljevala :

„Ah, dolgo vas ni bilo nič na izpregled! . . . Dolgo, dolgo je trajalo tisto! . . . Revež, kako ste se mi smilili, kako sem trpela z vami! . . . O prijatelj, vi ne veste . . . vi si ne morete misliti . . .“

Vzdihnila je globoko in umolknila . . . Oči so se ji razširile in zastrmele, kakor bi bile zazrle nekaj nepričakovanega. Lica so se ji izpremenila; obvelo jih je nekaj kakor otožnost. Obraz ji je bil še bolj bel nego sicer in bil je vsled tega še lepši, še krasnejši . . . Kakor iz marmorja izklesan je bil ta klasično lepi obraz in človek bi bil mislil, da je brez življenja, ako bi ga ne bil oživiljal tisti čudoviti ogenj, ki je plamtel tako skrivnostno v njenih velikih očeh. Semtertja so ji zadrhtele ustnice, prešinilo jih je konvulzivno zgibanje, a prsi so ji plule viharno. Nekaj hipov je tako molčala in strmela, potem pa je prišla, kakor bi se bila izpozabila, za njegovo desnico ter si jo položila na čelo.

„O kako dobro, kako dobro de to!“ je vzkliknila s pridušenim, trepetajočim glasom. „Kako dobro — samo pet minut tako in zdrava bi bila! Samo pet minut — —“

Milan je pustil mirno ležati roko, kamor si jo je bila dela. A le nekaj trenutkov jo je trpela ondi, potem pa si jo je položila na svoje še vedno mladostne, v razburjenosti kipeče prsi in kakor zamaknjena je govorila dalje :

„Revež, tako mlad, a take nezgode! A čemu, čemu je bilo tega treba, čemu, prijatelj? . . . O kako vse lepše bi si lahko uravnali ljudje življenje! Čemu se vklepati v spone? Ljubezen je kakor cvet, utrgaj ga tu ali tam — vseeno, samo da je pognal iz žlahtnih kali!“

Kri ji je šinila v lica in za deset let je bila pomlajena . . . —

Milan je bil kakor v polusnu . . . Krasota njenega telesa in blagodejni vonj, ki je vel iz njega, sta ga upijanila . . . Desnica mu je trepetala v njeni roki . . . bil je brez moči. Zaprl bi bil najraje veke ter se vdal popolnoma sladkemu snu . . . sladki omami . . .

„Ljubezen je kakor cvet . . .“ je ponovila še enkrat in strastno je pritegnila njegovo roko nase. Tedaj pa se je Milan vzdramil. Ozrl se je začuden v njene oči in ondi je zdaj zapazil nekaj, česar ni bil zapazil še nikdar prej . . . In hkratu mu je bilo jasno! Zdaj je vedel, zakaj se mu je smilil tistikrat dr. Bron, vedel tudi, da je bil v istini vreden pomilovanja. In še neko drugo prepričanje se mu je pojavilo! Ali je bila ta ženska res kdaj njegova odkritosrčna prijateljica? Ali se ni skrival za tisto njeno navidezno uslugo, ki je bila največ vzrok, da se je bil tako pre naglil pri Vidi, kak poseben, sebičen namen? Dokazati bi ji tega ne bil mogel, ker ni vedel vseh njenih misli, vseh njenih načrtov, a o tem je bil zdaj uverjen, da bi se nikdar ne bilo izteklo tako, če bi ne bila ona tako samolastno posegla vmes. Res je delal v prvi ogorčenosti naklepe zoper Zoro, res je polnila maščevalnost njegovo srce, toda to bi se bilo poglelo, premislil bi si bil še, predno bi bil zasnubil Vido, stvar bi se bila pojasnila še o pravem času in vse bi bilo morda drugače! . . . —

„Da, tudi ti si kriva“, je dejal po tihem, „in ti morda pred vsem!“ In hipoma je bil ves drug . . .

To lepo žensko telo, ki ga je ravnokar še tako mamilo s svojim čarom, ki je tako zapeljivo ležalo tu pred njim, ti žarki plameni njenih oči, ti hrepeneči vzdih in vse tisto vroče kopnenje, ki je kipelo do njega ter razgrevalo njegovo srce, ni imelo nobene moči več do njega . . .

Misel na ono blede, umirajočo devo, ki jo je ljubil tako vzvišeno, ga je bodrila in krepila . . . Ali ga ni Zorin pojemajoči pogled tako iskreno prosil, da naj nikdar ne oskruni njenega spomina, da naj se zaradi ljubezni, ki je spajala njihijni srca, nikdar ne izpozabi, nikdar ne pogrezne v podlost? . . .

„Da, to sem svoji Zori dolžan!“ si je dejal, vstal in odšel. In bežal je doli po stopnicah, bežal, kakor bi čutil sovraštvo, ki je sledilo njegovim štopinjam . . .

Bežal je, dobro vedoč, da mu semkaj ni več vrnitve . . . —

Književne novice

Vojanov — Rudolf Maister: Poezije. Založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1904. To je prva leposlovna knjiga, ki jo je izdal slovenski častnik in je torej že radi avtorja samega zanimiva. Povedati pa moram takoj, da Rudolf Maister ni slovenski Detlev v. Lilienkron in da v njegovih „Poezijah“ ne najdemo nikakih „Adjutantenritte“. Maister ne opeva in ne slika vojaškega življenja — tuintam pač zaslišimo kakšno bolj vojaško, toda odeta je v lepo narodno kopreno ter ni refleksivna, kot so Lilienkronovi stih. Maister je, dasi v nadporočniški uniformi, vendarle poet v civilu . . . V naši mladi literaturi se je pojavila v zadnjih letih ona pomladanska svežost, ki jo imenujemo v vesoljni umetnosti impresijonizem; vrhunec v njem je dosegel naivni Aleksandrov — Murn. Podal je v svoji nežnočutnosti krasot, ki so bile našemu jeziku dotlej neznane, slikal nam je s svojim peresom tako resnično kakor Jakopič s čopičem, le da ni imel njegove genialne sile . . . Maister pa vobče ni impresijonist — dasi tuintam najdemo kak verz, ki je v istini dober v besedni plastiki. Prav radi tega bi prišteval Maistra k mladim, dasi je v pretežni večini hodil v lirskem žanru v šolo h Gregorčiču, v epskem pa k Aškercu. Vobče je karakteristična za Maistra oratorska poteza, izrazit ritem in jasen tema, ki se da prijeti. Veliko boljši je v epiki nego v liriki, bolj umetniški v pripovedovanju nego v čuvstvu. Mehek, sentimentalen in fin v pravem pomenu sploh ne more biti, kajti Maister je moška natura. Tuintam v erotiki hoče biti naiven. V naivnosti pa spominja nekoliko na Ketteja, kar pa ni v njegovi naravi.

Na čelu knjige je erotični cikel „Márici“. Izmed vseh trinajstih pesmi je najboljša in najresničnejša „Moje solnce“. Včasih posije izmed teh stihov žarna luč ljubezni v toplem svitu, po nekod pa je Maister hotel doseči efekt s krepko pointo. Tuintam se mu je pač posrečil, ali v „Scherzandu“, kjer je sredina precej izvorna, zveni konec nekam banalno. Obratno bi si želel v „Posmrtni idili“ nekoliko večje pointe na koncu.

Drugi del prvega odstavka „Pesmi“ obsega nekatere stihe, v katerih moramo neoporečno priznati, da se je Maister povzpel na višino. Že prva pesem „Črna knjiga“ je polna dobrohotne satire ter vrlo prijetne diktije. „Nebesa“ so jako živahen poem, ki me spominja nekoliko neke Zupančičeve pesmi iz „Čaše opojnosti“. Stran 34. Maistrovih poezij („Bohême“) je ena izmed najsimpatičnejših cele zbirke. Tu je Maister pogodil izredno fino razpoloženje ter z markantnimi besedami podal situacijo in lirski tema popolnoma. Tu je v dvanajstih vrsticah izborna orisal brez-pogojno strast in pesniško vznesenost bohêmsko. Takoj nato sledi pesem „Po zimi“, v kateri vidimo Maistra v dno duše. Nikjer ni Maister toliko iskren in nikjer se ne razvije njegova pesem do tolikega zanosa, kakor če poje o zlati vinski kaplji in zvonkem dekljčjem smehu. V takih trenutkih mu privro pesniške misli iz srede srca in pove jih z lahkoto v izklesanih verzih. Veselje mu prisije na obraz, ko zapoje:

„Zato napolni, dekle, po navadi
s starino čašo še enkrat,
saj jasni lici tvoji mladi
in staro vino imam rad.“

V drugi del prvega odstavka spada odločno tudi „Slovo“, ki je zašla med „Balade in romance“ v drugi odstavek. Ta pesem je „flott“ ter zapisana z bravuro in nosi znak lepih večerov, polnih čara, ko vstane pesimizem v duši, ki ga prežene le poezija sladkih ženskih ustnic in kipeče čaše. Novih filozofskih vprašanj Maister ne rešuje. V „Baladah in romancah“, ki obsegajo tretjino zbirke, se vidi, da je učenec Aškerc v epskem pripovedovanju, a tuintam je vzel celo problem, ki ga je zavil v balado, iz obzorja njegovega, toda prikrojil ga je seveda po svoje, n. pr. Golgota (Aškerc je zložil Iškarjota). „Golgota“ ima prav vznesene momente in ni je zastoj postavil Maister na čelo 2. odstavka. Polna humorja je „Legenda“, ki pripoveduje, kako sta hodila Zveličar in sveti Peter po Beli krajini. Sv. Peter se je potil v žgoči vročini ter prosil Krista, naj potrka malo v klanec, da priteče iz zemlje studenec, kjer bi si ugasil silno žejo. Zveličar pa se nasmehne ter pravi, da naj pomni tudi Kranjec, kdaj da je prelival po njegovih golih klancih kisel pot sv. Peter, in ko udari s palico po tleh, vzraste trta po goricah, ki je rodila — dolenski cviček. V ritmu srbskih narodnih pesmi je zložena „Mati“, kjer pripoveduje o majki kraljeviča Marka, ki se je solzila, ko je Marko premagal sovraga, češ, koliko solza da je povzročil sinko in kakšno gorje materam ubitih s svojo zmago. „Patra Feliksa zdravilo“ je v epiko transferirana lirika Maistrova. „Sv. Martin“ je pestrobarvna slika, ki bi jo vzporejal s kakšno Murnovo „kmečko pesmijo“, „Ka-zaška“ pa je v istini globokočutna.

Polne narodne duha so „Fantovske“. Zdi se mi, da se je na tem mestu Maister posebno dobro počutil. V „Fantovskih“ mi ugaja skoro najbolj „Pomlad“, kjer poje v tretji kitici: „In v vrstah fantje mi gredo, s piščalkami po zeleni poljani, dekleta pa jih ljubijo . . . Oj, prav tako kot lani“. „Tožba“ je prav jugoslovanski, srbski motiv. Spretno je povil Maister tri šopke, ki jih kmečka dekleta najrajša spletajo ljubčkom: „Roženkravt“, „Nageljček“, „Rožmarin“. In kakor v resnici rožmarin — vsaj meni — najlepše diši izmed vseh treh cvetk priproste ljubezni, tako je tudi Maistrov „Rožmarin“ ves poln vonja poezije med njegovimi šopki. „Soneti“ zaključujejo prvo Maistrovo zbirko poezij. V sonetih poskuša biti refleksiven, in vendar mu uide vesel akord v „Patru gvardijanu“ med temnejše zvoke, med katerimi pa poje seveda tudi erotična struna. Prav ugajal mi je zadnji sonet in obenem zaključni poem „Ne boj se smrti“ radi izvornih pesniških figur in krepke misli.

Josip Regali-Sever.

Vekoslav Spindler: Zapihal je jug. — „Edino, da imam v bodočih letih spomin na dneve mladosti, tolažbo v morda težkih časih in zavest, da nisem zapravljal odbeglih dni življenja, predajem pričujočo knjižico svojemu narodu in jo poklanjam vsem ljubečim in zatiranim.“ Tako predgovor tega mladega pesnika, ki še nesigurno stopa pred nas s prvenci svoje lirične muze. Dasi je Spindlerjev umetniški profil še dovolj nedoločen, neizražen, vendar je gotovo, da je vsa njegova narava liriska. On spada po svojem čutenju in izražanju med moderne, ni pa eden izmed tistih borcev, ki vetru in pišu nakljub ženo svoje vrance naprej, naprej — želeč svobode, želeč svetlobe. Spindler je, kolikor ga izdaja njegova neobširna zbirka, veleobčuten erotik, eden izmed mehkih sanjačev, ki ob tilih večerih hrepene po sreči in s srdom v srcu tožijo o kruti usodi, ki jih je neki zadela: on je pasivna narava. Kaj pomaga, da včasih govori tudi o božanskih svojih silah, o krepkem rodu, ko se še tako mlad šteje med zatirance, ko tako mlad že zbira za starost izpričevala, da ni „zapravljal odbeglih dni življenja“. Njegov pogum je ponarejen, njegova modrost o življenju, češ, „upornika samo je svet“, je izposojena, naučena.

Ravnotežja ni v njem. Odtod tudi treba razumeti, da govori naš mladi pesnik vedno le o pokopani sreči, o pozabljenem zvonkem smehu, o razočaranjih in prevarah. Spindler se še išče, gotovo! Zato tudi ne smemo misliti, da mu je vse to zlo res tako zagrenilo življenje, kakor bi se zdelo; za to se ni treba ravno sklicevati na dejstvo, da se naš pesnik z drugimi boljšimi in slabšimi tovariši tolaži vsaj z ljubeznijo in poezijo. Res, da je pretežna večina objavljenih pesmi resnega, včasih naravnost mračnega značaja, ali med temi so prav tiste, ki so izšle neposredno iz pesnikove duše, menda najmanj uspele. Kadar pa nam Spindler zapoje kako o ognjenih sokih trt z naših gor, o brezskrbnem vasovanju v Logarovicah ali kadar nam udari na strune, ki so nam znane iz narodnih pesmi, tedaj mu nehote pritegnemo in zbor zašumi, kakor bi bil res zapihal jug preko naših ravnin, nesoč pomlad, veselje, življenje. Tudi hvalim njegove, dasi često temne, mračne slike, njegova včasih mojstrsko zadeta razpoloženja, naj se tičejo njegove notranjosti ali njegove dežele in domovine. V teh sicer tudi ni vselej docela izviren, ali okvir, ozadje mu je domače, za nas novo; kakor drugi boljši slovenski umetniki naših dni, tako išče pomalem tudi Spindler stikov z rodno grudo, prisluskuje šepetanju rodne zemlje, vleče vase vonj, ki puhti iz teh plodnih plasti. Najslabše v zbirki so vsakako tiste številke, kjer nam pesnik pripoveduje o svojem bolj ali manj resničnem življenju, rekel bi — zunanjem življenju. Varovati bi se moral sploh, da ne zamenja umetniško lepega in osebno važnega; lepo in sveto je čuvstvo, ki veže člane rodbine med seboj, ali Spindler je izrazil to dovolj nepoetično, včasih naravnost topo (primeri zlasti verza: „ustne pa ti (otroku) pesem šepetajo, — božanstveno pesem: ata, ata!“ in druge!). Zato je prav storil, da je zaključil zbirko z nežnimi in menda najboljšimi: Vltavskimi pesmami (4), kajti ž njimi si čitatelj vsaj nekaj ublaži nevoljo radi prejšnjih ponesrečenih števil. Vsekako pa treba priznati, da je med plevami tudi klenega zrnja, ki priča o pešniški duši avtorjevi in o njegovi umetniški sili, ki bo v prihodnje lahko še boljše plodove ustvarila.

Dr. Ivan Merhar.

Dr. M. Murko — „Euphorion“ XI. — V tem znanstvenem časopisu za slovstvo — najboljšem v Avstriji — je objavlil vseučiliški profesor M. Murko na strani 106.—120. lepo razpravo, ki se tiče zlasti utemeljitelja dunajske slavistiške šole, našega grčavega rojaka Jerneja Kopitarja, in je zato tudi za nas zanimiva. — Povod Murkovi razpravi je pravzaprav nevažna pomota v zbranih „Kleine Schriften“ največjega germanista, Kopitarjevega sodobnika Jakoba Grimma. V 4. zvezku omenjenih „Kleine Schriften“ na strani 437.—455. je namreč po „Wiener allgemeine Literaturzeitung“, 1816, št. 20, 21, ponatisnjena anonimna ocena srbskih narodnih pesmi; izdajatelj Grimmovih „Kleine Schr.“ (leta 1869.) seveda niso vedeli, da je dotično oceno že 12 let prej (leta 1857.) ponatisnil Miklošič v „Kleine Schriften“ — Kopitarjevih! Zmotili so se ti izdajatelji tem laglje, ker je bil Grimm prvi del srbskih narodnih pesmi v omenjeni „Literaturzeitung“ res ocenil, kar zabeležuje urednik tega lista — Kopitar! — sam s ponosom v spremnici te recenzije (glej Murka stran 113.); saj je tudi Kopitar pripravil Grimma za njegovega bivanja na Dunaju l. 1814.—1815., da se je učil srbski; saj je Kopitar v svoji vnetosti, kakor je Murko na strani 114. id., dognal, skušal, ne da bi bil prošel, Goetheja kar od početka pridobiti za prevajanje srbskih narodnih pesmi. —

To je ozadje za Murkovo razpravo; na tej podlagi je Murko, hotoč tudi iz notranjih razlogov dokazati, da je omenjena preporna ocena (anonimna zato, ker je ocenjena knjiga bila posvečena Kopitarju!) res Kopitarjeva, mojstrski prekritikoval nje vsebino; vsaka beseda, na katero se Murko sklicuje, je priča, da tako ni mogel

pisati Grimm in da je tako mogel pisati le Kopitar. V svrhu tega dokazovanja pa je moral Murko poseči v celo delovanje Kopitarjevo, posvečeno narodnim pesmim in kar je ž njimi v zvezi, in treba se je bilo opirati tudi na historijo in na osebe tedanjega časa, zlasti na Vuka, in na drugi strani — to je odlična specialiteta Murkova — na sodobne velike nemške slovstvenike. — Tako prihaja marsikaj novega na dan; kar pa je bilo znano, to prešinja nova luč. Skratka, razprava je vzor za metodiško znanstveno dokazovanje na polju literature, ima pa še prednost, da se gladko čita.

V istem zvezku (stran 156.—161.) ocenjuje Murko znano Brücknerjevo „Geschichte der polnischen Literatur“, ki je v Amelangovi založbi v Lipskem izšla leta 1901. kot prvi zvezek velikega literarnega podjetja „Die Literaturen des Ostens in Einzeldarstellungen“, ki smo ga tudi mi ob njega začetku (v „Zvonu“ 1902, stran 210.) na kratko omenili. — Dr. Murko poudarja na značilnih zgledih posebnost znamenitega Brücknerjevega dela, tem znamenitejšega, ker se Brückner dotlej ni kazal posebej za slovstvenika. Odkar sem pred nekaj meseci imel priliko, osebno občudovati njega sedanje fenomenalno znanje na tem polju in njegov fini — morda prefini — okus, postala mi je šele prav jasna vsaka beseda, ki jo piše Murko o tej slovstveni zgodovini; knjiga je izšla leta 1900. tudi v poljskem jeziku.

Dr. Jos. Tomišek.

„Svetovna knjižnica“. V. Pierre Loti: *Islandski ribič*, roman, iz francosčine prevel Fran Šturm. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Gorica 1904. Cena K 1'20, po pošti K 1'30. Pierre Loti spada med najpriljubljenejše francoske pisatelje in to po pravici. Njegove povesti, brez sentimentalnosti, so pristrčne in polne pristnega čuvstva. „Islandski ribič“ je eno najboljših del tega pisatelja in naše občinstvo mora biti hvaležno „Goriški tiskarni“, da mu ga je podala v slovenskem jeziku.

Ljubljanska katastrofa. Pripoved iz djačkog života, napisao Ante Kovačić. 1904. Tiskara V. Jakšića. Glina. 8°. 50 str. Cena 50 vin. Nabiralci predplačnikov dobivajo na vsakih 10 primerkov 1 primerek zastoj ter se prosijo, da pošljejo za 1—5 primerkov 10 vinarjev, za 10 primerkov 20 vinarjev za poštarino. Naročila sprejema tiskarna V. Jakšića v Glini.

Dr. Ante Kovačić, odvetnik-začetnik v Glini in darovit pisatelj, je končal tragično. Kmalu potem, ko je dobil odvetniško mesto, se je oženil, pa je zopet kmalu potem potemnel na duhu, umrl in ostavil v siromaštvu vdovo in nepreskrbljeno deco. — Ker je čisti dobiček namenjen vdovi in deci njegovi, priporočamo že zaradi tega I. zvezek zbranih del, ki jih namerava izdajati vdova po mogočnosti.

Prvi zvezek obsega pripoved „Ljubljanska katastrofa“. Pisatelj opisuje v njej potovanje dveh mladih Hrvatov po Kranjskem, njihju srečne in nesrečne doživljaje in ljubavni roman z dvema sestrama, ki se po neverjetnih slučajih seznanita z Andrijem. Andrij začne nedolžno ljubezen z obema, dočim je Miško, njegov drug, hladen. Obe sestrji, ena zakonska in druga nezakonska, sta o svoji razmeri obveščeni ter vse odkrijeta Andriji. Da ne bi ene ni druge razžalil, se od obeh prijazno poslovil in odide z Miškom v Zagreb. Nekega dne pride Andrija v Zagreb s svojo nevesto in njeno materjo, da si nakupi za ženitev potrebnih stvari. Sestane se z Miškom, ki je dobil vsled legarja golo glavo, in z nekim kičošem Gustavom, ki je večer jurist in se baha, da ima neko ljubavno razmerje z omoženo gospo v Brežicah. Na njegov poziv gredo vsi trije k „Čaru avstrijskemu“ večerjat. Tu vidita oba potnika, ki sta nekaj po Kranjskem potovala,

obe sestri v društvu mož. Predstavi se jima in zvesta, da je Anjelica vzela bivšega ateista in nemškutarja, ali imovitega zasebnika Sorniga, ki ga je izpreobrnila kot Hrvatica v pobožnega narodnjaka, njena sestra Francka pa se je udala za nekega učitelja v Č. Mijat (Mišo) se je potiloma odtegnil, da ni bilo treba svoje pleše pokazati; lepi Gustav pa se je dal predstaviti Anjeli, o kateri si je domišljjal, da jo hoče zase pridobiti. Ker mu je ona dejala, da ga pozna po imenu, sili vanjo, da naj pove iskreno, kako ga je spoznala. Le-ta pa reče svojemu možu, naj mu on pove način, kako da ga pozna. Gospod Sornig pa mu reče, da bi mu svetoval v Brežicah račune z Mico Valješkovo poravnati. Osramočen se je Gustav izgubil iz društva. Obe sestri, njihina soproga in Miško pa so se udeležili svatbe Andrije in njegove neveste.

Povest je sveža, fantastna, ali obenem živalna in gracijozna. — Nekoliko preradikalno slika nemškutarstvo in umazanost slovenskih fajmoštrov ter jim polaga na jezik slovenščino, katere menda nobeden tako robato ne govori. R. P.

Magarašević Djordje: Život i književni rad Nikanora Grujića, pakračkog vladike. U Zagrebu, Tisak Dioničke tiskare 1904, 8°, 134. Preštampano iz 156. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. — Plemenit človek, uslužen Slovan in plodovit pisatelj je profesor gimnazije v Sremskih Karlovcih, g. Magarašević, ki nam tu podaje obširen životopis Nikanora Grujića, od 1864—1887 vladike pakračkega v Slavoniji. Bil je Grujić prej spremljevalec, prijatelj in pridovni škof Josipa Rajačića, onega častitljivega moža, ki je leta 1848. vodil narodni srbski pokret ter postal takrat „srbski patrijarh“. Grujića hvalijo kot branitelja srbskih probitkov za burnih dni l. 1848., kot zagovornika svojega naroda v cerkvenih in posvetnih stvareh, kot pesnika, poznavalca in prijatelja narodnega jezika, torej kot redek pojav v političnem, cerkvenem in posvetnem življenju srbskega naroda. In tega moža je po večinoma neobjavljenih virih, osobito po njegovih lastnih memoarih opisal prof. Magarašević.

Z enega mesta tega životopisa pada značilna luč na našega Kopitarja.

Leta 1847. je dal Vuk tiskati svoj prevod novega zakona ter ga je poslal metropolitu Rajačiću na odobrenje. Metropolit se je dakako začudil, kako je mogel ta prevod na Dunaju brez njegove cenzure iziti na svet, ter je pisal na Dunaj, naj se zabrani prodaja tega prevoda, češ, da je poln pogrešnosti, ki „pohujšujejo“ čitalce.

Vukovemu prevodu je bila dala dvorska cenzura svoj imprimatur; baš Kopitar je napolil Vuka, naj se ogne cenzure pravoslavne cerkve in naj se obrne do dvorske cenzure, pri kateri velja njegova beseda. Vuk je slušal Kopitarja.

V memoarih Grujićevih čitamo: „Vuk je bio moj lični prijatelj i on je pripovedio meni sve, što je morao raditi, dok je sklonio dvorsku cenzuru, da pusti taj prevod njegov u štampu. Iz te njegove pripovetke video sam, da je bio i ovoga puta orudje u rukama onih duhova, koji rade i na političkom i na crkvenom i na književnom polju oko toga, da se ne konsolidira ni u crkvenom ni u narodnom životu našem ono, što njihovim težnjama ne ide u račun. Vuk je to priznao meni, ali je dodao, da on nije mogao drukčije raditi, jer se bojao, da mu ne osakati naša cenzura jezika u prevodu njegovom...“

Te trditve Grujićeve je treba zvezati z nekim pismom Vukovim iz l. leta 1848., kjer govori o svojem prevodu ter se brani sumničnega z rimsko propagando, češ, da mu je tiskala njegov prevod. „Kako bi rimska propaganda svojim troškom nabavljala našem narodu ono, što svojim jednovjernima zabranjuje...“ (65—67).

Toliko je jasno iz vsega tega, da je Vuk po Kopitarjevemu navodu vsaj iz jezikovnih razlogov — če že ne iz cerkvenih — kratil narodni cenzuri srbski kompetenco in dvorni cenzuri dal priliko, da „dela med Srbi red“.

Grujić je naš Slomšek po dobi, v kateri je živel (1810—1887), po poklicu (svečenik, nazadnje škof), po pesniškem duhu, ki je donekle uvaževal že narodno pesem, po jezikoslovnem zanimanju in delovanju, po trudu na polju šolske književnosti izza leta 1848, po slovanski zavesti — odlično se je udeležil narodne skupščine maja meseca 1848 v Sremskih Karlovcih in slovanskega shoda v Pragi — po zastopanju narodnih individualnosti v Slovanstvu (prijateljel je z Ljudevitom Sturjom, pobornikom slovaške samostojnosti); iztaknem pa še to-le: Grujić je bil krščen za Miljutina, a profesor njegov, cistercita, mu je preimenoval to ime v Mihaela, „ker onega ni mogel prevesti v latinski jezik“ (ime Nikanor je Grujićevo samostojno ime) — Slomšek je bil Anton Martin, pa ni rad videl niti Davorina niti Oroslava. Sicer pa je „mnoga šaljiva, ljubavna i vesela društvena pesmica potekla iz Grujićeve pera, a mnoga od tih pesama pevala se i tada, a peva se još i danas u našem društvu“ (5) — torej kakor pri našem Slomšku. *Dr. Fran Hešić.*

Mirko Breyer. Prilozi k starijor književnoj i kulturnoj povjesti hrvatskoj. Zagreb. U nakladi vlastite knjižare 1904. M. 8°. 203 str.

Stare, redke knjige zbirati je vrlo zanimiv posel.

Tako je zanimiv popis knjig, izdanih v raznih tajih mestih, in beležke o življenju Dubrovčanina Bonina de Boninis de Ragusia, ki je baje pozneje dodajal svojemu imenu še oznako „dalmata“ in „dalmatinus“ in o katerem misli gospod Breyer, da je istoveten z nekim „Boninom Dobrichem overo de Boninis“. Pridani so primeri njegovih slov in lesorezov. — Takih beležk o starih imenitnikih „hrvatskih“ je 20, med njimi životopis glasovitoga pustolova Step. Zanovića Budranina. Smešno pa je, ako imenuje svetega Hieronima Hrvata, ki se je rodil najbrže ob Stridom na štajersko-ogrski meji okoli l. 310, ter je umrl l. 420. Znano je, da so se Slovani naselili šele v 1. polovici 7. stoletja po Kr. v Panoniji, torej najmanj po 200 letih za sv. Jeronimom. Ker je zasledil g. Breyer neki angleški prevod latinskih del sv. Jeronima v knjižnici britanskega muzeja in ker se smatra sv. Jeronim za apostola Dalmatincev (a ne hrvaških, katerih dotle ni bilo v Dalmaciji), ga seveda anticipando prišteva Hrvatom dalmatinskim. Kakšna je to kritika? — Ne manj neopravičeno je pohrvatenje nekega Georgijevića v Gjurgevića. — Ravno tako šepavi so dokazi za hrvatstvo prvega učitelja hebrejskega in kaldejskega jezika na pariškem vsenčilšču, in sicer zato, ker ga je neki Jourdain imenoval hebrejskega konvertita „Paul de Slavonie“. Na začetku petega stoletja v Hrvatski pač ni bilo hrvaških Židov. Hotel je, sam bodoči hrvaški Židov, pridobiti tudi imenitnega pariškega profesorja, ki je bil menda rojen na Hrvatskem, med odličnjake stare Hrvatske. Tudi neki tourski kanonik, ki je izdal francosko molitveno knjižico in mu je ime George de Esclavonie, mu je leta 1505 „pisac Gjuro Slovinjanin“. Bogve, odkod je bilo temu možu njegovo ime nadeto? — Seveda je g. Breyerju tudi zadrski plemenitaš Simon Grisogono (more li biti bolj italijansko ime? In kakšno je bilo hrvaško?), ker ga g. Breyer šteje med Hrvate zato, ker se je mogel roditi v Dalmaciji le ovejan Hrvat. — Knjiga mrgoli tiskarskih napak. *R. P.*

Popis publikacija jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1867—1903. Sve u ovom popisu navedene knjige dobivaju se u knjižari jugoslavenske akademije (dioničke tiskare, Gjuro Tupinac) Zagreb, Ilica br. 6. — U Zagrebu. Tisak dioničke tiskare. 1904. m. 8. — Obsega: I. Zbornike, in sicer: 1. Gradjo, 1.—3. zv.,

2. Ljetopis, 1.—17. zv.; 3. Monumenta spect. historiam, 1.—30. zv.; 4. Monumenta historico-juridica, 1.—9. zv.; 5. Rad., 1.—155. zv.; 6. Starine, knj. 1.—30.; 7. Zbornik za narodni život, knj. 1.—8. II. Posebna dela: A. br. 1.—12. B. Djela jugoslavenske akademije, knj. 1.—8.; C. Rječnik, dio 1.—5.; D. Znanstvena djela, knj. 1.—2.; E. Djela, izišla troškom ili prešla v svojino akademije, zv. 1.—8. — Cena vsem knjigam je 1328-40 K. R. P.

Gledišče

Slovensko gledišče. A. Drama. Gorkega znamenito delo, ki smo ga omenili že zadnjič, se je uprizorilo drugič na našem odru dne 27. oktobra. Drama v navadnem pomenu besede „Na dnu“ ni. Glediški list je označil igro kot prizore iz življenja v 4 dejanjih, ali že v tem naslovu tiči protislovje. Kjer dejanja ni, ondi tudi razdelitev v dejanja ni možna. To, kar smo videli v igri, so štirje prizori, ali še bolje: to je prizor v štirih odmorih. Kajti na odru se govori, samo govori in modruje. Prizorišče ostane ves čas neizpremenjeno — gabna podzemna luknja! En sam prizor v celi igri je dramatičen, prizor, med katerim se tretjič zastre prizornica in ko Vasjka pobije Kostileva; a morda je celo ta prizor bolj drastičen nego dramatičen, ker je Vasjkov čin vendar premalo motiviran. Vsekakor pa bi bil moral Gorkij končati svoje prizore na tem mestu, če mu je bilo količkaj do tega, da spiše nekaj drami podobnega. Toda Gorkij je dodal še četrti prizor, v katerem se zopet samo govori. Drama torej „Na dnu“ ni, in vendar, kako nam pretresajo dušo ti sami na sebi mrtvi prizori, kako se nam stiska srce spričo njih, kako trepeče duša! Nekaj z elementarno silo učinkujočega tiči v teh kopicah gnusobe, ki nam jih je nagrmadil Gorkij v svojem delu. Kaka beda, kaka propalost! Kako žalostno — biti človek!

A vsi ti postopači, lopovi, tatje in ubijalci, ki nastopajo tu, so sami filozofi! Življenje je napravilo iz njih filozofe — filozofe seveda svoje vrste! Je Gorkij res vse to opazoval? Je res srečaval na potih svojega toli burnega, z doživljaji tako bogatega življenja tudi take ljudi? Je res čul vse to, kar nam tu pripoveduje? Zakaj ne, mogoče je to! A baš tako je mogoče, da je položil Gorkij v vsakega izmed teh ljudi del svojega bistva, svojega čuvstva, svojih misli, svojih nazorov in da se v tej ali oni osebnosti, ki nam jo predočuje, zrcalijo le različne strani njegove duše, pa naj bo navidezno v tem še toliko protislovja in naj si bo filozofija njegovih junakov še tako diametralno nasprotna! Kajti različni položaji v življenju vzbujajo v človeku različna razpoloženja duše, a različna razpoloženja te so vir različnim mislim in nazorom! Konsekventnosti v človeškem čuvstvanju, v človeškem mišljenju ni, vsak hip smo drugi ljudje! Zdjaj obup, zdjaj veselje do življenja!

„Na dnu“ imenuje Gorkij svoje delo in to po pravici. Ljudje, ki jih tu srečavamo, so padli tako globoko, da globoče pasti niso mogli — ne moralno in ne gmotno. A vendar čutijo te živali v človeški podobi, te propalice v sebi še tisto iskro, ki jo nazivljemo lahko človečanstvo! In največja tragika tiči baš v tem, da se vračajo vsem tem zavržencem hipi, ko se zavedajo svoje propalosti, ko zahrepene po lepšem, svetlejšem — hipi, ko bi se radi otrsli blata, dvignili se v sinje višave, pa se pogreznejo vedno zopet — na dno!

Stara pesem o prikovanem Prometeju! — Tudi Pandora je v igri — Vasilisa, ta personificirana ženska zlobnost! Ako resumiramo svojo sodbo o Gorkegu delu,

moramo torej reči, da je „Na dnu“, kar se tiče zunanje sestave igre, slaba drama, kar pa se tiče njene vsebine, nekaj veleglobokega, nekaj grandioznega, nekaj, kar pretresa človeka skoro kakor Goethejev „Faust“.

Igrali so obakrat dobro. Pohvaliti nam ja zlasti gospodično Noskovo, ki je, dasi novinka, izborna umela svojo vlogo

Dne 15. in 22. novembra so uprizorili kot noviteto na našem odru zgodovinsko sliko v 5 dejanjih iz dobe preganjanja kristjanov, „V znamenju križa“, ki jo je spisal Wilson Barret, za oder pa priredila A. Dolcini in H. Bohrmann-Riegen. Glasbo je zložil William Rose. Kakor vidimo, je delovalo pri tej igri nenavadno veliko število moči, kar dramatiškim proizvodom navadno ni na korist. No, tu se je to sodelovanje obneslo, kajti igra je zelo efektna, polna dramatičnih prizorov in kot drama vsekakor mnogo boljša, nego je dramatisacija Sienkiewiczzevega romana „Quo vadis“, ki smo jo videli v prejšnjih časih na našem odru. Pozna se, da so priredile snov za oder spretno roke. Dasi je v igri marsikaj preračunjeno za zunanji efekt, se vendar tudi ne pogreša v njej v istini lepih in vzvišenih momentov. Tudi z uprizoritvijo te igre smo bili vobče prav zadovoljni. Odlikovala se je zopet gospodična Noskova (Marcia) s svojo plemenito igro, a pohvaliti nam je tudi gospo Danilovo (Berenice) in gospoda Tišnovo (Marcus Superbus).

Ponavljala se je ta drama dne 22. novembra.

Dne 18. novembra pa smo videli prvič na našem odru veselo igro v treh dejanjih „Japonska vaza“, spisala Paul Bilhaud in Maurice Hennequin. Dejanje te igre se giblje ves čas na spolzkih tleh francoskega zakonolomstva, ki pa seveda v istini tudi ni tako hudo, kakor bi nas radi prepričali razni francoski pisatelji. V igri se podaja več rafiniranosti nego istinite duhovitosti. Da je malo tako topih zakonskih mož, kakor je Adolphe Montureaux, in malo tako pretkanih zakonskih žen, kakor je Antoinette, pisateljema baš ne smemo oponašati, ker je v veseligrhal pretiravanje dopustno, če ne celo neizogibno, pač pa se nam zdi, da je vsebine v tej igri za tri dejanja premalo in da bi bilo bolje, ako bi nam bila pisatelja podala le enodejanko. — V tej drami je imela zopet gospodična Spurnova priliko, pokazati vrline svojih igralskih zmožnosti. A tudi drugi igralci so bili na svojem mestu.

Razen navedenih smo imeli zadnji čas še sledeče predstave. Dne 1. novembra zvečer in dne 6. novembra popoldne so igrali Raupachovo žaloiqro „Mlinar in njegova hči“, dne 4. novembra prvič v sezoni „Desetega brata“, dne 8. novembra drugič Sardoujevo „Domovino“, dne 20. nov. popoldne „Šiviljo“, a dne 24. novembra post tot discrimina rerum — Halbejevo „Mladost“, o kateri predstavi izpregovorimo prihodnjič.

B. Opera. Opera nam ni prinesla izza zadnjega poročila nič novega. Najznamenitejša operna predstava je bila „Lohengrin“, ki se je prvič v sezoni pel dne 10. novembra ter ponavljal dne 12. in 20. novembra. Lahko rečemo, da je „Lohengrin“ na slovenskem odru šele zdaj prav uspel, ko razpolaga slovenska opera res z izbornim pevskim materijalom. Odlikovali so se gospodje Orželski, Ouřednik, Peršl in Betetto, pa dami Skalova in Stolzova. — Čuli smo poleg „Lohengrina“ še dne 29. oktobra četrtič „Hoffmannove pripovedi“, a dne 6. novembra petič „Hugenate“.

Dr. Fr. Zbašnik.

„Gero“ se zove nova češka zgodovinska drama Al. Jiraska, ki jo baš zdaj uprizarjajo v „Narodnem divadiu“ v Pragi. Navzlic posameznim hibam je „Gero“ znamenito dramatiško delo.

Med revijami

Čehi o Aškercu. V „Slovanskem Přebledu“ v novembrski številki govori Jaromír Borecký o Aškercu v četrtem zborniku poezij in pravi: „Četrti zbornik poezij kaže zdrave poteze avtorjeve Muze. Za liriko v njem ni mnogo prostora. Pesnik se ne prepušča rad mehkim čutom. On je realist, opazovalec življenja, epik, širok causeur. Oznanja ljubezen do ubogih in trpečih, ljubezen do svojega naroda in vsega Slovanstva. Ta poslednja struna se glasi najglasneje v oddelku „Iz popotnega dnevnika“ — nadaljevanje iz prejšnjih knjig. Nato podaja pisatelj petero prevodov „iz knjige, katera je na novo utrdila primat, ki gre Aškercu v sedanji slovenski poeziji, in sicer so prevedene pesmi „Sneg pada“, „V kupeju“, „Ruska vas“, „Noč na morju“ in „Pred sodnikom“.

„Slavjanskija Izvěstija“ so začela objavljati pod naslovom „Sloveny i jih literatura“ zanimive razprave iz peresa dr. Ivana Prijatelja, na katere s tem opozarjamo.

„Lovor“ bo ime novemu ilustrovanemu leposlovnemu hrvatskemu listu, ki začne izhajati z dnem 1. januarja 1905 v Zadru. „Književnicima i umjetnicima sloboda i ponuka — občinstvu ponajbolje, što uzrade duševni naši vodioci“, to bo program novemu listu. Naročnino sprejema: Uprava „Lovora“, Zadar.

„Tršćanski Lloyd“, tjednik za trgovinu, industriju, obrt, trgovačku mornaricu, brodogradnju, osjeganje, novčarstvo, promet, burzo, ribarstvo, poljedelstvo, vino gradstvo, vočarstvo, izseljivanje i ostale struke narodnoga gospodarstva. Uredništvo i uprava: Trst, Via Fabio Severo, P. 104, T. 246. Vsebina tega tednika hrvatskega je jako bogata in velezanimiva. Da izhaja ta list v Trstu, se nam vidi posebne važnosti. Priporočamo ga tudi Slovencem v obilo naročbo. Naročnina, ki jo je pošiljati pod gorenjim naslovom, znaša za celo leto 12 K, za pol leta 7 K.

Splošni pregled

Društvo „Akademija“, ki se je ustanovilo s hvalevrednim namenom, širiti s poljudnimi predavanji prosveto med našim narodom, je dobilo svoj odbor, ki je sestavljen sledeče: predsednik dr. Ravnihar, podpredsednik dr. Robida, tajnik A. Dermota, podtajnik dr. Novak, blagajnik dr. Stojc, knjižničar dr. Lončar; odborniki prof. Franke, Gärtner, dr. Kušar, dr. Müller; namestniki dr. Tuma (Gorica), prof. Majcen (Novo mesto), dr. Merhar (Trst); pregledniki J. Šega (Logatec), prof. Kenda (Ljubljana), dr. Tičar (Kranjska gora). Navedena imena so nam porok za to, da gre tu za resno organizacijo, ki postane lahko velikanske važnosti za naš narod, ako požrtvovalnost, s katero se je delo započelo, sčasoma ne zamre in se veselje do dela polasti čimdalje širših krogov. Mlademu društvu, ki je vredno vseh naših simpatij, želimo najlepših uspehov!

Jugoslovanski almanah. Slike, ki jih prinese jugoslovanski almanah, so že določene. Reproduciranili bo 22 srbskih, a po 20 hrvatskih, bolgarskih in slovenskih.

Od slovenskih so se izbrale za reprodukcijo sledeče: Anton Ažbe „Zamorka“; Anton Gvajz „Kostanjevska pot“; G. v. Birola „Cerkev na Gori“; Iv. Vavpotič „Zavest“; Ivan Grohar „Na paši“ in „Poletje“; Jos. Ajlec „Mladi Faun“; Jos. Germ „Molitev“; Maksim Gaspari „Radost“; Mat. Sternen „Po dežju“; M. Jama „Kmet“ in „Jutranje sonce“; Rih. Jakopič „Osamljene steze“, „Breze“ in „Na bregu“; Ferdo Vesel „Usmiljenje“, „Žena s Kranjskega“ in „Bajke“; Henrik Šantel „U podrumu“ in Hinko Smrekar „Katoliški mladeniči“.

—k.

Splošno slovensko žensko društvo namerava nadaljevati svoje blagonsko delovanje ter priredi i letošnjo zimsko sezono več zanimivih predavanj. Predavanja so doslej obljubili gosp. vseučiliški profesor dr. V. pl. Šercl ter gospoda profesorja Korun in Wester.

—b—

Gospod profesor Anton Bezenšek je praznoval dne 9. in 10. oktobra v Sofiji petindvajsetletnico učiteljskega delovanja v Bolgariji na slovesen način. Tem povodom so se Bolgari na iskren način spominjali zaslug, ki si jih je pridobil ta naš rojak za bratski narod. Knez sam mu je sporočil svoj pozdrav ter mu podelil v znak priznanja visoki red za nauk in umetnost. A tudi iz inozemstva so došla slavljencu odlikovanja, ki javno pričajo, kako daleč je znano njegovo ime. Tako ga je imenoval za svojega častnega člana znameniti kralj. stenografski zavod v Draždanah. Isto tako ga je imenovalo za častnega člana belgrajsko stenografsko društvo, dočim mu je bilo naklonilo bolgarsko stenografsko društvo že prej to čast. Pri slavnostnem koncertu v „Slavjanski Besedi“, ki so ga priredili jubilarju številni njegovi čestilci, so se pele mnoge slovenske pesmi, ki so napravile mogočen vtisk ter vzbudile po popisih bolgarskih časopisov pri vseh navzočnih željo, da bi jim bila še večkrat dana prilika, poslušati zvoke slovenskih skladb. Tako je bil storjen s tem slavjem obenem nov korak k medsebojnemu spoznavanju obeh sorodnih si slovanskih plemen, nov korak k jugoslovanski kulturni vzajemnosti! — Prvemu našemu stenografu kličemo i mi: Še mnoga leta!

Kuhačev jubilej. Dne 15. decembra nameravajo praznovati v Zagrebu na slovesen način 70letnico zaslužnega in daleč preko mej njegove ožje domovine znanega skladatelja Franja Kuhača.

Jugoslovanski umetniki v Belgiji. V srbskem umetniškem društvu „Lada“ se je sprožila lepa, vsega vpoštevjanja vredna misel, da naj bi se jugoslovanski umetniki skupno udeležili mednarodne svetovne razstave v Liježu v Belgiji. Imenovano društvo se je obrnilo na ministra prosvete in na ministrskega predsednika Savo Gruiča s prošnjo za gmotno in moralno podporo. Z uresničenjem te ideje bi bil storjen velik korak naprej h kulturnemu zedinjenju Jugoslovancev, ki bi obenem nemalo dvignil ugled Jugoslovancev tudi v inozemstvu. Posamezna jugoslovanska plemena so preslaba, da bi se posamič z uspehom udeleževala svetovne tekme, a da si pribori skupni narod v taki tekmi častno priznanje, o tem smo prepričani! Iskreno torej želimo, da bi lepa ideja našla gorečih pospešiteljev!

—a—

